

BORGEBY - MER ÄN 1000 ÅR

DEL 1

BORGEBYS HISTORIA

ANDERS ÖDMAN

HANNA OCH ERNST NORLINGS STIFTELSE
ARBETET BEKOSTAT AV
VÄXTKRAFT MÅL 3 I SKÅNE

2002

Borgebys Historia – Mer än 1000 år och fler än 30 generationer

Skrivelsens upplägg och mening	5
Arkeologi på Borgeby	5
1965, Kapellet, murverksdokumentation	7
1968, Börjes torn, schakt	8
1969, Frustugan, schakt norr om	8
1977, Borgeby kyrka, murverksdokumentation	8
1984, schakt söder om Frustugan och norr om kapellet	9
1985 – 1988, Börjes torn, murverksdokumentation	12
1993, Borgeby 23:1, schakt	15
1995, Kapellet, murverksdokumentation	15
1995, Porthuset, murverksdokumentation och schakt	15
1998, Frustugan, schakt norr om	16
1998, Trelleborgen, schakt	16
Källorna	16
Det första Borgeby	18
Borgens disposition och funktion	21
Borgeby 1100 – 1255	25
Borgeby 1255 – 1452	35
Borgeby 1452 – 1536	43
Borgeby på Spegels tid	47
Borgeby by	48
Avslutning	53
Litteratur	55
Källor och förkortningar	56

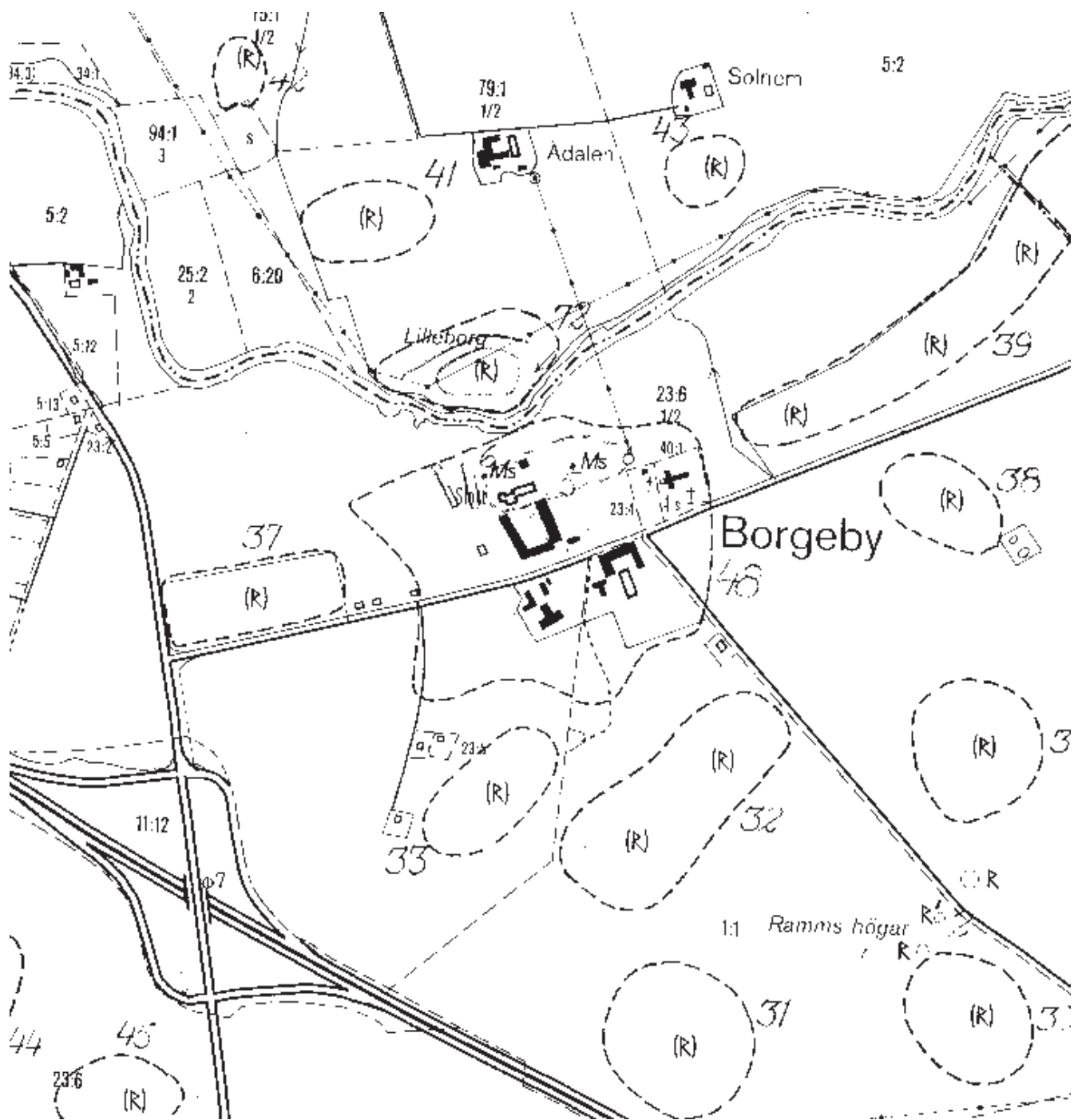

Fig. 1. Ekonomiska kartan med fornlämningar. Till största delen markeras stenåldersboplatser. Skala 1:10.000.

Borgebys Historia – Mer än 1000 år och fler än 30 generationer

Skrivelsens upplägg och mening

Borgeby är Nordens genom längst tid bebodda och brukade borg. Byggnader har rivits och ersatts av nya, Jordvallar och träpalissader har ersatts av tegelmurar och vallgravar. Långeldarna har ersatts med centralvärme och i över 30 generationer har man kontinuerligt haft borgen som bostad och arbetsplats. Detta gör Borgeby unikt och lämpligt som centrum för skånska borgutställningar, skånsk borgforskning och även som platsen för ett tvärvetenskapligt projekt rörande Borgeby och Borgebys roll under mer än 1000 år. Målet med denna skrift är att skapa ett underlag för berättelsen om Borgeby. Befintligt arkeologiskt material utgör grunden för studien. Genomgången arkivaliskt källmaterial sträcker sig fram till 1600-talets början och dessa studier syftar till att ge material för en rekonstruktion av det vikingatida och medeltida skedet. Arkeologiska resultat och arkivaliska källor ger en nära inblick och generella beskrivningar av olika skeenden och förhållanden ger en vidare utblick i rum och tid.

Målet är att den historiska syntesen ska ge ett underlag för beskrivningar av några skeden i Borgebys historia som lämpar sig för en publik presentation. Presentationen kan vara i form av utställning och / eller AV-presentation. Målet har också varit att pröva Borgebys forskningspotential inför ett framtida forskningsprojekt. Här följer Borgebys historia och i del 2 redovisas de lämpliga utsnitt som kan visualiseras i en publik verksamhet på Borgeby och hur man kan tänka sig att forma ett forskningsprojekt. Texten är inte tänkt att vara vetenskapligt djuppenetrerande och därmed finns luckor och fel. Tanken var att på kort tid famna ett stort material för att få underlag till en vidare diskussion i många sammanhang. Texten är också gjord för att förstås av den icke fackkunnige och har därför en del förklaringar av komplexa förhållanden som kan vara svårförståeliga för allmänheten.

Arkeologi på Borgeby

Som underlag för skrivningen ligger resultaten av de mark- och byggnadsarkeologiska undersökningar som gjorts på Borgeby, i borgens närhet samt dessutom byggnadsarkeologiska undersökningar av Borgebys kyrka. De kända undersökningarna är följande:

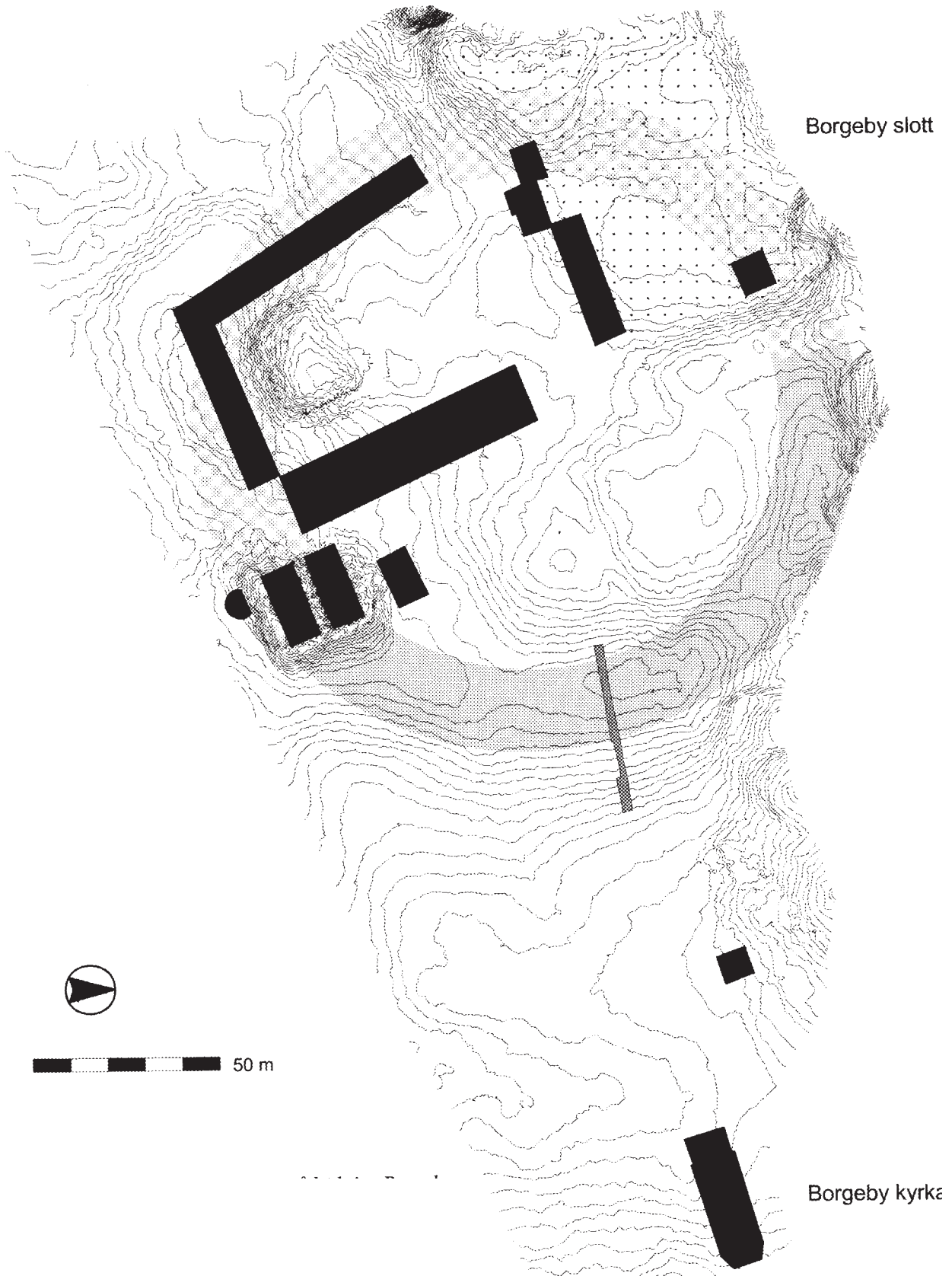

Fig. 2. Terrängmodell över Borgeby.
Producerad av Svanberg &
Söderberg.

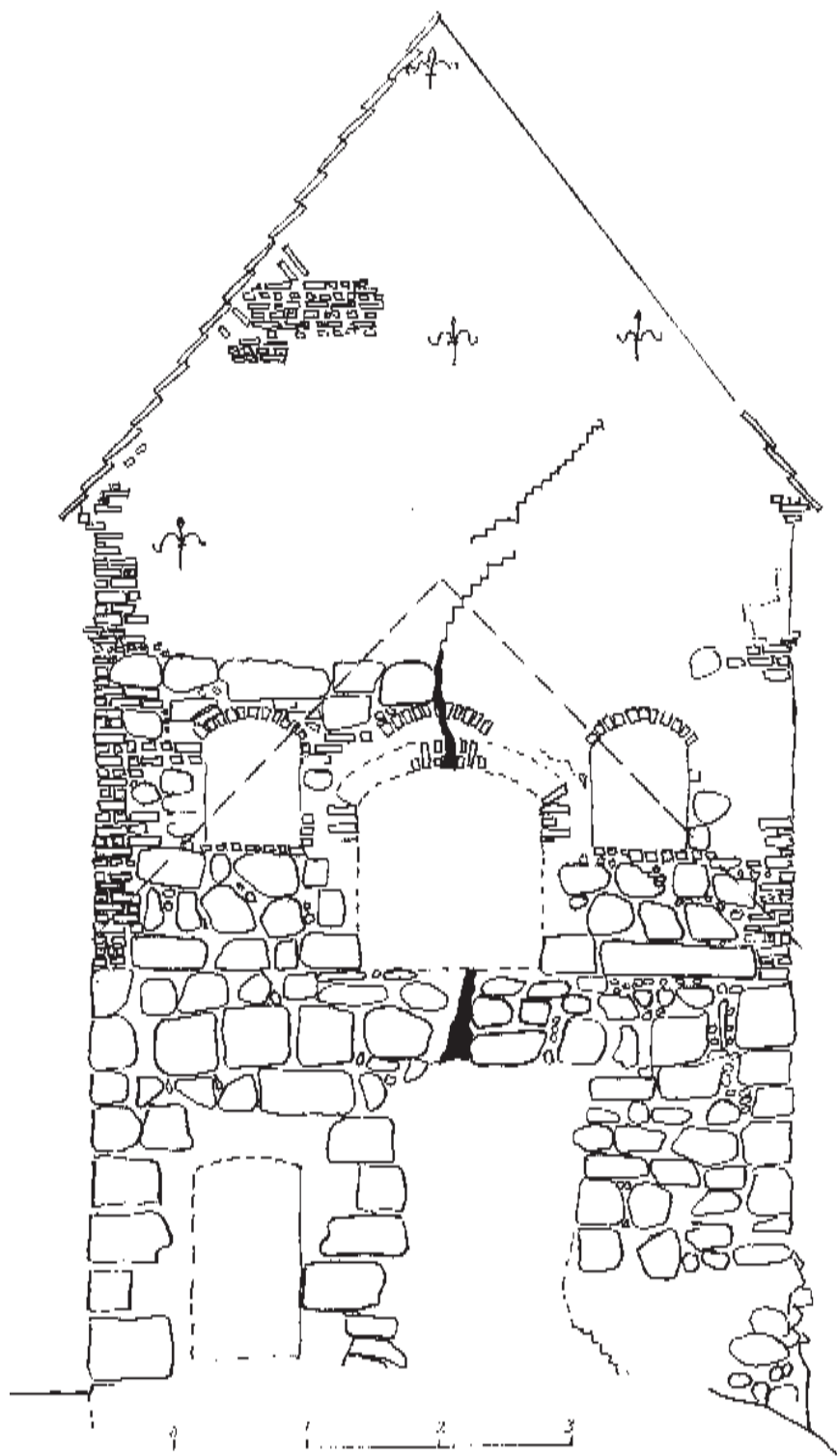

Fig. 3. Uppmätning av "Kapellets" västra fasad. Weidhagen 1965.

1965 Borgeby, Kapellet.

Text reciterad från akt i Sk. Hemb. Fören. Arkiv.

Kladd! I samband med smärre lagningsarbeten i västra gavelväggen till det så kallade "Birgers hus" (Kapellet) å Borgeby slott har den tjocka putsytan helt avlägsnats, varvid undertecknad har beretts tillfälle att göra en uppmätning av fasaden. Av den byggnadshistoriska undersökningen framgick att källarvåningen, som ursprungligen varit

välvd men nu var täckt av bjälklag varit upp till fyra meters höjd uppbyggd av tuktad gråsten i tämligen jämna skift och försedd med omsorgsfullt kvaderhuggna hörnkedjor. Sättningar i murverket hade strax söder om mitten åstadkommit en kraftig, vertikalt spricka från markplanet och upp i höjd med takgesimsen. En del sprickbildningar samt en äldre lagningar i tegel iaktogs å nedre delen av husets sydvästra hörn, vilket under äldre tid (jämfte den södra väggen upp till två meters höjd) syntes ha varit sammanbyggd med den då intill huset löpande befästningsvallen, vars borttagande efter 1660-talets dansk-svenska krig här berövat murverket ett väsentligt stöd (Hahr s. 22).

Källarvåning: En sekundärt upptagen dörröppning (ca 1,5 x 2,5 m) in till källaren fanns upptagen i norra delen på västgaveln, ungefär på den plats där tidigare en fönsteröppning skulle ha funnits (Buhrman 1680). Enlig uppgift skulle ännu ett fönster funnits bakom den större lagning (ca 1,5 x 3 m) och som i sin tur ersatt en äldre lagning ungefär mitt på väggen där på grund av sättningen ett gapande hål i muren bildats. Denna fönsteröppning skall delvis ha varit inklädd med råtegel, vilket sannolikt tillkommit sekundärt i samband med nyss nämnda äldre lagning med tegel. Rester efter denna kan ännu iaktas söder om 1965 års lagning. Från källarens insida kan sistnämnda fönsteröppning ännu iaktas i putsen. Samma alags tegel som använts för den äldre lagningen förekommer i den sekundärt upptagna dörröppningen, varför den torde vara samtida (Avskrift 1).

Hörnen är utbildade med stora, välhuggna kvaderstenar. Dock är det nedre murverket på det sydvästra hörnet samt upp till två meters höjd utmed den södra sidan av helt annan karaktär. Det framstår närmast som den inre kärnan av en skalmur som skjuter ut 35–40 cm från själva murlivet. Möjligen har muren här varit utbildad med en stödsockel men mest troligt är att den varit sammanbyggd med den i slutet på 1600-talet nedrivna befästningsvallen, som på det Buhrmanska sticket från 1680 synes ligga direkt mot denna del av borgen (Hahr h.f 1 s. 40, hf. 2 s. 19) (Avskrift 2). Monica Weidhagen, Sk. Hemb.förb. arkiv.

1968 Borgeby, Börjes torn

I samband med grundförstärkningsarbeten gjordes en arkeologisk undersökning i Skånes Hembygdsförbunds regi. Som arkeolog arbetade Lars Larsson. Vid detta arbete hittades den romanska hörnsten med en uthuggen figur vilken i samband med arbetena murades in i tornets sydvästra hörn. Vare sig fynd eller dokumentationsmaterial har kunnat hittas.

1969 Borgeby, VA-schakt, troligen norr om Frustugan

Ingen text har påträffats. Carin Bunte. Foton. Sk. Hemb. förb. arkiv.

1977 Borgeby kyrka, murverksundersökning

Vid utvändiga reparationsarbeten gjordes en murverksundersökning

av Olof Stroh (Sk. Hemb. Förb). Långhusets västra del befanns vara byggt av sandstenskvadrar. Den östra delen, Nykyrkan, var murad av kliven gråsten. Tornet var i de nedre partierna av gråsten med inslag av sandstenskvadrar och tegel. Teglet var i de övre partierna murat i munkförband. Gavelröstena i vildare förband och tinnarna var murade av gult tegel. Gult tegel förekom också i igensatta bomhål i tornet. Gult tegel har använts i långhusets takkant vid reparationen efter branden 1871. Kolonetterna i tornet är sekundäranvända. Den ena står på en fönsterbänk gjord av en gravsten av barockstil. Sk. Hemb.förb. arkiv. Ritningar och handlingar.

1984 Borgeby, schakt söder om Frustugan och norr om Kapellet
Schakten gjordes i forskningssyfte. Någon rapport över arbetena har inte gått att finna men dock två skrifter som beskriver arbetena. Norr om Kapellet upptogs schakt 1 och 4. Schakt 1 började i söder vid Kapellets vägg, något öster om byggnadens mitt. Efter som måttsatta ritningar saknas är det svårt att relatera de publicerade resultaten till marknivåer och läge i plan. Beskrivningen ger dock goda måttuppgifter.

Lagren i schakt 1 var som följer:

Lager 1. Ett siltlager, 0,6 m tjockt, som vilar på den sterila botten.

Lager 2. Lerlager från raserade byggnader. I detta lager kunde en mängd stolphål dokumenteras.

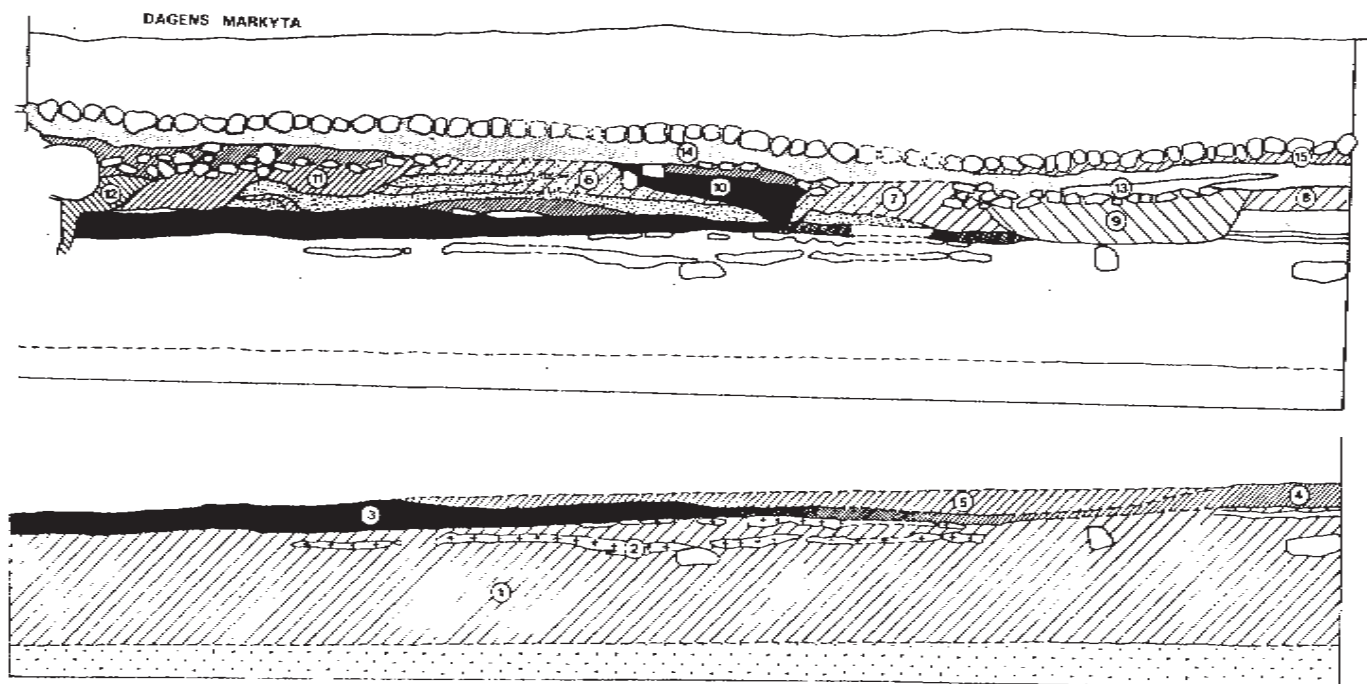

Fig. 4. Profil av schakt 1 vid Sven Rosborns utgrävning norr om "Kapellet" 1984. Profilen är uppdelad i de undre- respektive de övre lagren. Till vänster i den övre delen av profilens övre del syns "Kapellets grundmur.

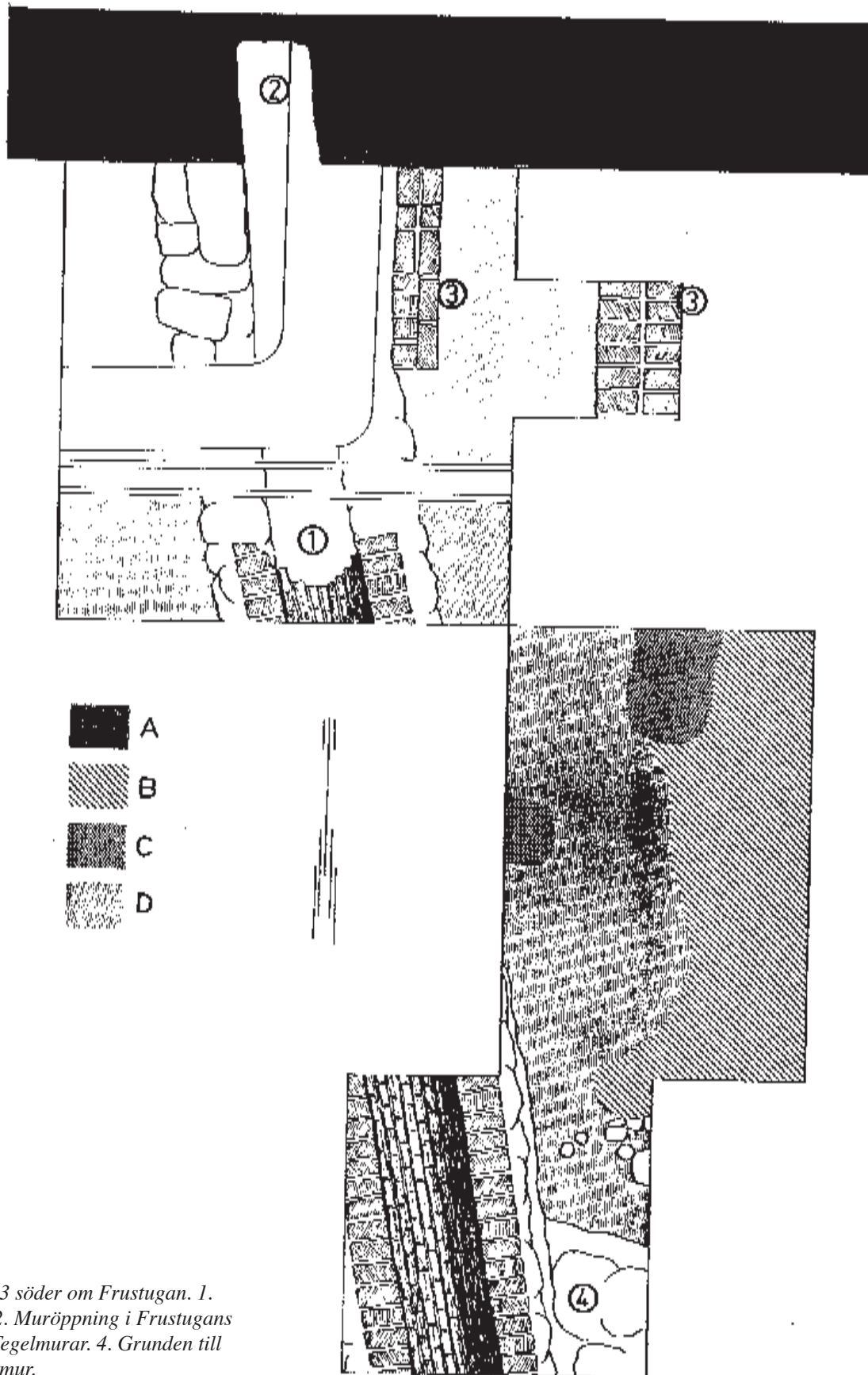

Fig. 5. Schakt 3 söder om Frustugan. 1. Latrintunnel. 2. Muröppning i Frustugans grundmur. 3. Tegelmurar. 4. Grunden till förmodad ringmur.

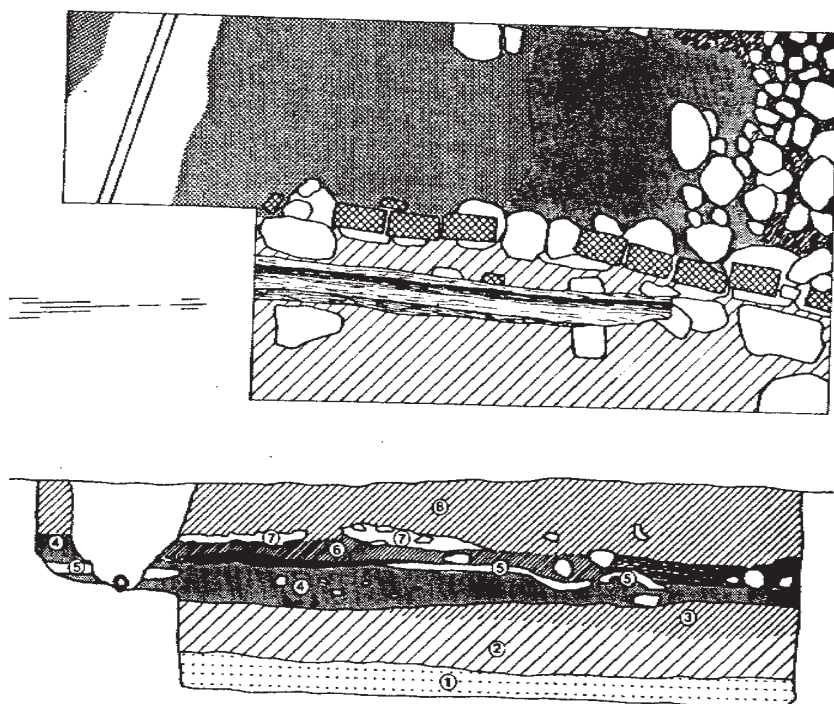

Fig. 6. Schakt 3 söder om Frustugan. I schaktet syns resterna av ett brunnet hus vilket legat i rät vinkel mot ringmuren i schakt 4.

Lager 3. Över lerlagren ligger ett kraftigt brandlagen. Inget murbruk eller tegel finns i detta lager. Vendiskt svartgods påträffades. Dateras till tiden före 1200.

Lager 4–9 beskrivs inte.

Lager 10 är en grop som var fylld av kol. Den bedömdes ha schaktats ner i samband med att Kapellet byggdes och marken planerades för den nya stenläggningen (15).

Lager 15. Stenläggning från tiden kort efter 1452. En sporre av 1400-tals modell hittades på stenläggningen.

Ovanpå stenläggningen fanns ett avfallslager och ovan detta ett brandlager som daterades till senmedeltid.

Cirka 30 cm under markytan fanns det yngsta brandlagret som intill Kapellet blivit bortschaktat då en kullerstensläggning gjordes intill byggnaden på 1800-talet.

Schakt 4 placerades rakt över fundamentet till en medeltida kakelugn med pottkakel av en typ som kan placeras i tiden från 1300-talets slut fram till 1400-talets början.

I schakten norr om Kapellet summerade man 4 olika brandhorisonter vilka daterades till omkring 1200, 1452, 1452–1676 och 1676.

Schakten 2 och 3 lades söder om Frustugan. I Schakt 2 som lades som ett antal delschakt vinkelrät ut från Frustugans vägg vid den västra delen av fasaden påträffades en murad avloppstunnel. I schaktets södra del

hittades en kraftig grundmur som antogs vara grunden till den 10 meter höga ringmur vars avtryck syns i Porthusets östra gavel. En skärva funnen i nedgrävningen till murgrunden daterade muren till 1400-talet. Såväl i schakt 2 som 3 påträffades lämningar efter brända lerklinade hus. I schakt 3 påträffades en rad av tegelstenar till det brända huset vilka tolkades som den östra gavelväggen till samma hus som påträffats i schakt 2. Tegelstenarna antogs vara de t nedre skiftet av fackfyllnaden. Gavelväggen till det brända huset går i sned vinkel mot Frustugans fasad men i rät vinkel mot den påträffade ringmursgrunden.

Ringmuren antas vara byggd efter 1452 och eftersom Frustugan har uppförts under 1500-talet antog man att det brända huset uppförts i samband med ringmursbygget och att huset brunnit under 1500-talet innan Frustugan byggdes.

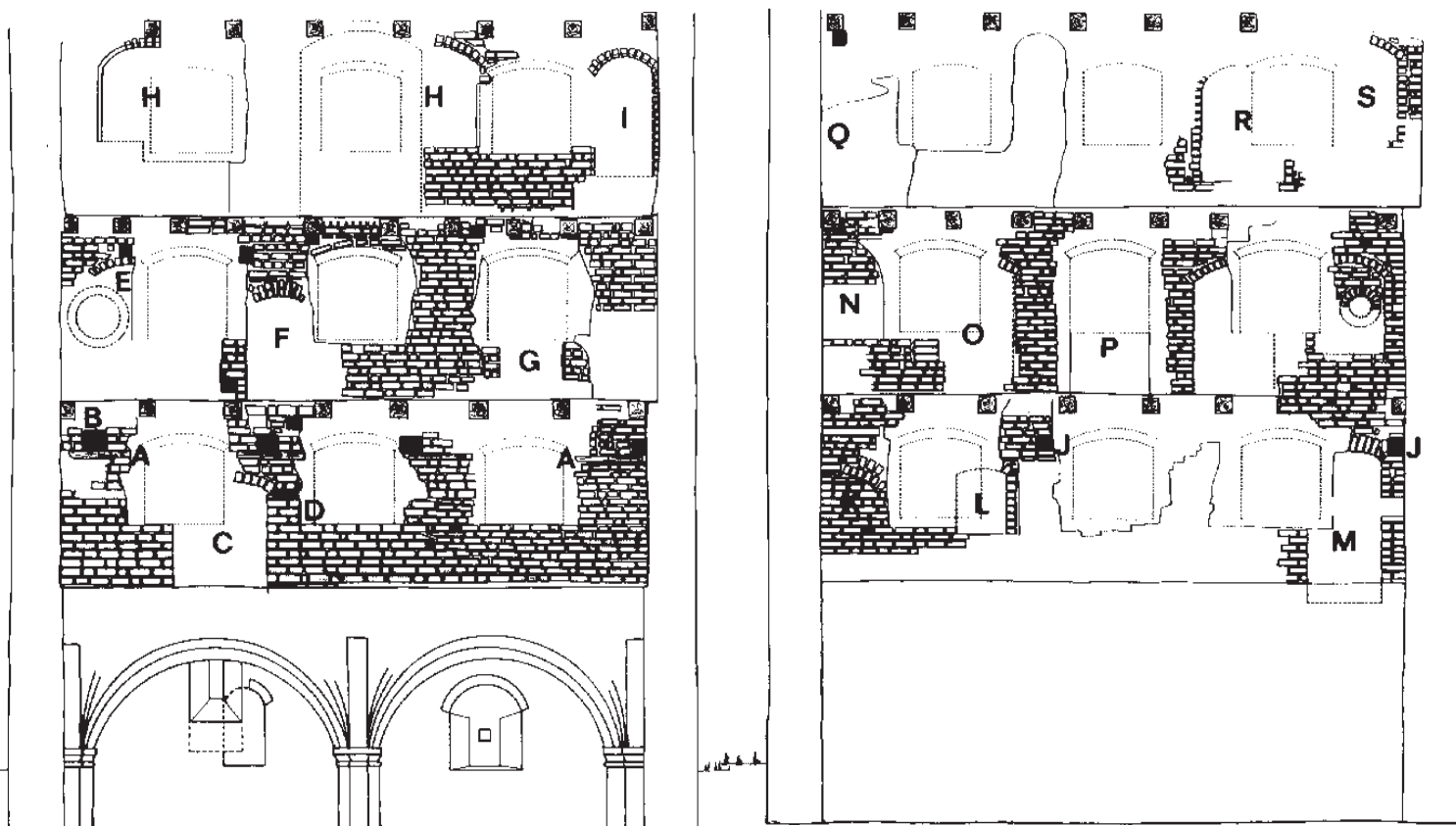
Resultaten är publicerade i Rosborn & Reisnert (1986) samt (Rosborn (U.å.).

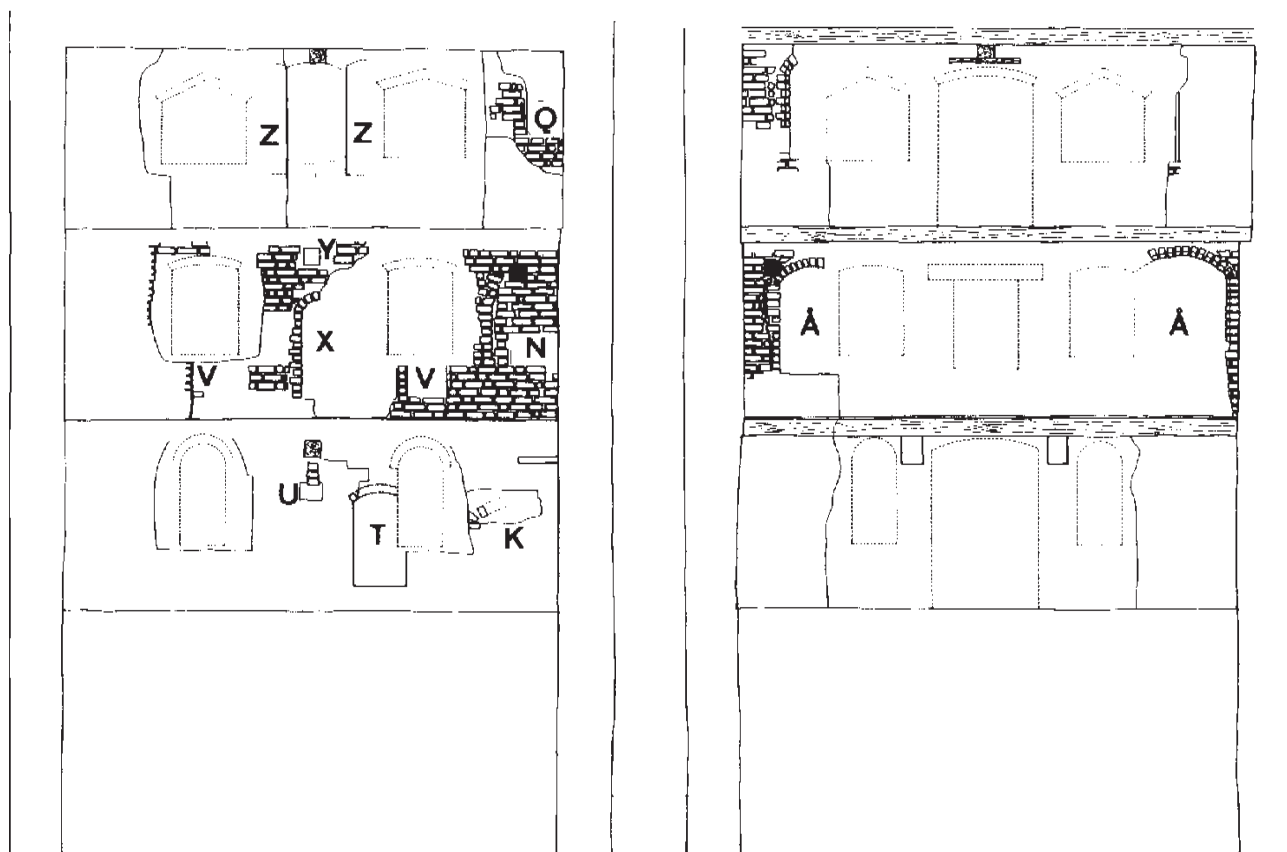
1985–1986 Borgeby, murverksundersökning av Börjes torn

Undersökningen gjordes i samband med en invändig omputsning av väggarna. Genom Zettervalls om- och tillbyggnad av tornet har mycket av det gamla murverket förstörts. Alla nuvarande muröppningar är gjorda av Zettervall. Likaså den översta våningen med gavelröstena. Ursprungligen har tornet bestått av två, möjligen tre, våningar. I ett

Fig. 7. Ritningar av murverket i Börjes torn. Norra fasaden t.v. södra fasaden t.h.

Reisnert 1985-1986. Skala 1:100.

senare skede har den tredje våningens stora fönster tagits upp samtidigt som källaren välvdes. Vid denna ombyggnad försågs huset med latrinkarnaper. Denna omfattande ombyggnad kan möjligen dateras till ärkebiskop Birger Gunnarssons tid under 1500-talets första år. Mindre ombyggnader skedde sedan successivt intill dess Zettervall fullkomligt omdanade byggnaden. Slutsatsen blev att tornet kan ha uppförts under 1300–1400-talen och senare ombyggt av Birger Gunnarsson. Undersökningen utfördes av Anders Rejnert. Rapport och dokumentation i Malmö Kulturmiljös arkiv. Publicerad i Rosborn & Rejnert 1986.

Fig. 8. Börjes torn. Östra fasaden t.v. Norra fasaden t.h. Se fig 7.

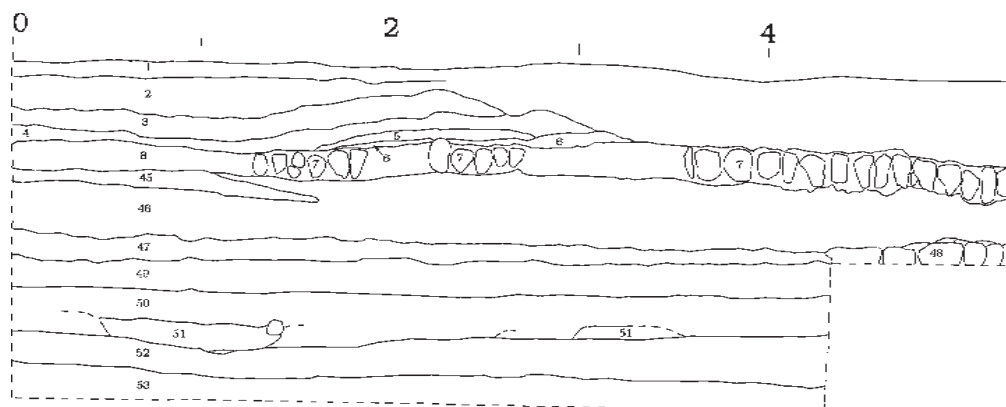
1993 Borgeby, schakt mellan Frustugan och Börjes torn

Någon rapport skrevs aldrig och ritningsmaterialet, vilket förvaras på LUHM, är inte bearbetat. Undersökningen försakades av att Norlingstiftelsens styrelse ville finna grunden till det hus som fram till 1800-talets början förband Börjes torn med Frustugan. Endast i ett mycket begränsat parti grävdes schaktet ner till steril mark. Vallgravens båda sidor påträffades och dess bredd kunde mätas till drygt tio meter. Direkt på vallgravens västra begränsningsmur fanns resterna av grundmuren till det sökta huset. Husets andra grundmur låg cirka sju meter österut. I schakt A påträffades en kraftigare murning inne i huset, som kanske varit grunden till en ugn. Väster om huset påträffades den kullerstensbelagda gården. Emellan husets två grundmurar löpte ytterligare en grundmur (1,2 m bred) som kan vara för den ringmur som 1984 påträffades söder om Frustugan. I anslutning till 1998

Fig.9. Schakt A
1993.

Fig. 10. Utsnitt av profilen i schakt A. I de understa lagren (50, 51) påträffades vikingatida guldsmedslämningar.

års utgrävning sökte Svanberg och Söderberg upp det obearbetade fyndmaterialet från utgrävningen 1993. Det visade sig bland annat innehålla resterna efter en guldsmedja som hade gjort ytterst exklusiva arbeten under sen vikingatid (detta beskrivs senare i texten).
Gunhild Eriksson var fältarkeolog. Ritningar i LUHM arkiv.

1993 Borgeby 23:1

Genom RAÄ:s försorg gjorde Bengt Söderberg en förundersökning för väg 1136. På den södra sidan om ån invid fornlämning RAÄ 37 påträffades ett grophus som genom keramikfynd kunde dateras till vikingatid. Rapport finns.

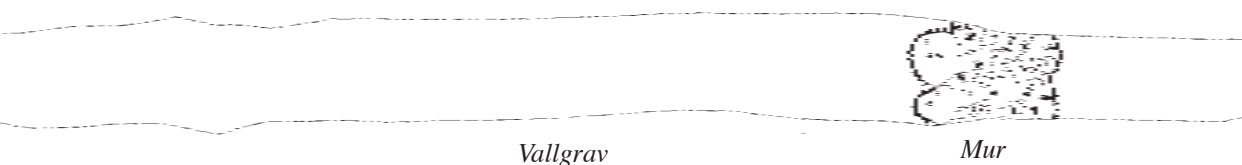
1995 Borgeby , "Kapellet", murverksundersökning

Ingen dokumentation av denna undersökning har gått att finna. Några av resultaten går att finna i en artikel i tidskriften Skalk (Mårtensson 1997) Interiören mättes upp och ritades. I den östra väggen påträffades vad som tolkades som en altarnisch med ett sakramentskåp på varje sida. I den södra väggen finns en muröppning vilken tolkades som en under 1600-talet upptagen kanonport. Undersökningen utfördes av Anders W. Mårtensson. Allt dokumentationsmaterial saknas.

1996 Borgeby, Porten, murverksundersökning

Som en fortsättning på undersökningen av kapellet fortsatte man med undersökningen av porthuset. Porthuset bestod av tre delar:

- Mittpartiet med den största delen av portgången med kammare på båda sidor. Denna del av byggnaden antas ha uppförts under 1300-talet trots

den stora mängden gult tegel i valv och väggar. Öster om portgången finns en spiraltrappa som gått från rummet under portgången och vidare upp i det tre våningar höga huset. Från denna trappa finns en gång ut till portvalvet. Väster om portgången fanns en kammare med en latrinrumma.

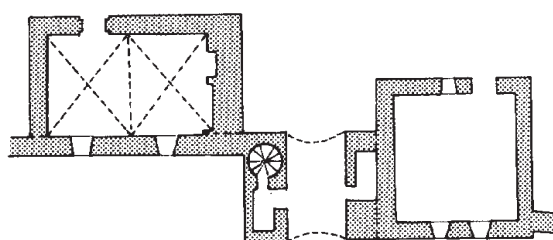

Fig. 11. Porthus i mitten, tornbyggnad öster och "Kapellet" i väster. Rosborn 1986.

- Det södra partiet med den nuvarande sydfasaden anses ha byggts efter 1452. I detta fasadparti syns ännu de indragna murpartier där

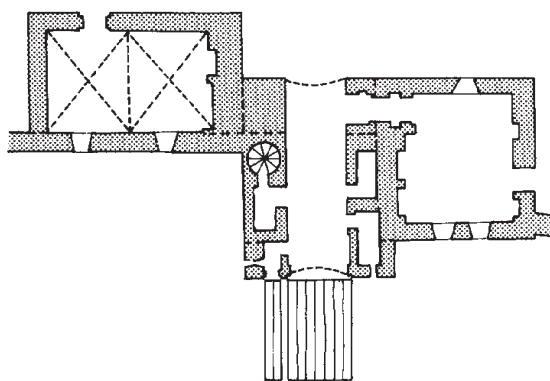

Fig. 12. Portkomplexet i fullt utbyggt skick. Rosborn 1986.

vindbryggorna har vilat i uppfällt läge, Nattbryggans plats har murats igen med tegel. I detta skede förlängdes gången mot nattbryggan väster om Portgången och ytterligare en kammare med latrin inreddes öster om portgången. Källarrummet under portgången förlängdes åt söder.

- Sist tillfogades det norra murpartiet på porthuset. Detta gjorde portgången längre och en källarhals gjordes från portgången ner till källaren i det äldsta tornhuset.

Dateringarna bygger inte på fynd utan snarare på tentativa bedömningar. Undersökningen utfördes av Anders W. Mårtensson. Rapport finns.

1998 Borgeby, VA-schakt norr om Frustugan

Ett 5,4 meter långt schakt utgick vinkelrät från Frustugans norra fasad 0,4 meter öster om nedgången till källaren. Direkt under gångruset påträffades en kullerstensläggning. Ena sidomuren till ett förmodat ursprungligt trapporn stod till 11 skifts höjd. Muren var

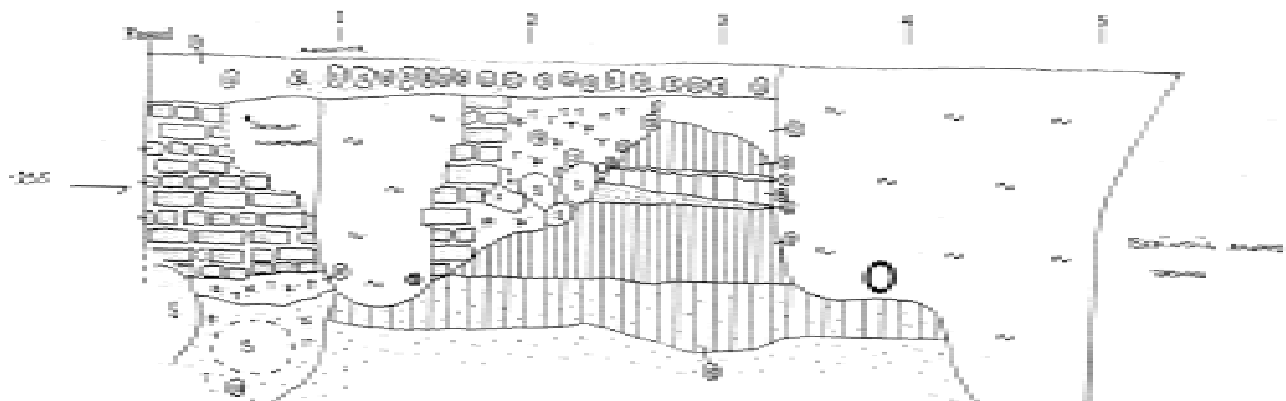

Fig. 13. Profil från schakt från 1998 års grävning norr om Frustugan. Bengt-Åke Samuelsson.

i renässansförband och går att följa i avhuggna koppar upp längs frustugans fasad. Inga brandlager påträffades. Allt var mycket stort av sena schaktningar.

Undersökningen utfördes av Bengt-Åke Samuelsson, Malmö Kulturmiljö, arkiv.

1998 Borgeby, Trelleborgen

Denna undersökning presenteras nedan i anslutning till Borgebys historia. Undersökningen utgjordes av ett relativt begränsat schakt men gav mycket information om borgens äldsta skede. Arbetet är väl redovisat och publicerat. Undersökningen utfördes av Fredrik Svanberg och Bengt Söderberg, RAÄ-Uv, publicerad i *Den vikingatida borgen i Borgeby*.

Slutsats

I många fall har ingen rapport skrivits och i de flesta fall är rapporterna ytterst undermåliga. Fyndmaterial och originalritningar saknas dessutom i vissa fall.

Källorna

De källor som utgör underlag för arbetet har sökts framför allt i Dialekt- och Ortnamnsarkivets register och omfattar i detta sammanhang tiden fram till 1600-talets begynnelse. Något kan ha förbigåtts och materialet skulle i sin tidigaste del kräva en originalexerpering av en historiker. De källor som hittills har lästs och satts in i ett historiskt skeende är följande:

1120	Necrl. L. s. 7.
1145	" 9. Ev. Ingelstad
1334	D.D. 2R II : 115, 116, 127.
1334	SD 4. S. 376,377 avskr. 1494.
1351	Rep 2300
1351	SD s. 286
1379	DD4R I : 445. Ev Ingelstad
1403	SDns 2 s. 292. Jfr Styffe Sk.u.u 3. s. 68, 69.
1410	SDns 2 s. 289-90
1410	" 5129-30
1410	SDns 3 s. 409.
1410	Rep 5129-30
1425	Æ.D.A. V s. 170 y 21
1449	Rep 7870. Ärkebisp Tuve.
1449	LÄU 3 : 324
1449	? 7870
1470	Chron. Archiep. Lund. Ser. Min. hist. Dan. 2 : 123.
1501	LÄU 6 : 29 f.
1501	LÄU 6 : 1, 6 : 30.
1518	Lyder v. Freden s. 3.
1519	" " s. 139.
1520	Weibull M. Saml t. Skånes hist 1871: (2) sb. 000701
1540	DK 152
1541	DK 166
1551	Malmö Stadsbok s. 75 f.
1554	" " s. 164.
1555	KB 363
1555	Malmö Skrifter 2 : 101. Bager 1977-78.
1558	" " 1 : 141, 143.
1559	KB 258, 265, 310, 318.
1560	" 394.
1563	Kr.Sk 1:98
1582	Kr. Sk 1 : 258.
1595	Lb. 6 : 1, 6 : 29, 7 : 7, 8 : 14, 9 : 8.
1569	Lb (F 168)
1574	KB 407
1577	Æda IV s. 359 BHI
1579	Malmö tingböcker 83
1582	KB 533
1582	SHFÅ 1964 : 14
1587	KB 835
1590	CS 27, 28, 26 (Svens Geografisk Årsbok 1930. Sydsv. Geogr. Sällsk)
1590	Fort. Geistl. Gods. 6076.
1590	LR Malmöhus län
1601	Sv. Traktater s. 112, 119. Rydberg.
1603	LR Böringe kl, Jb. 1603-27
1604	LR Landskrona län. 1573-1616.
1606	Jb Malmöhus län. 1606-27
1609	KB 116
1611	KB 384
1612	KB 482
1613	KB 579
1613	Sv. Traktater V s. 213
1614	KB 665
1615	KB 820
1616	Jb Malmöhus län 1606-27
1620	Visitationsbok för Lunds stift 1611-36. 26,27.
1622	KB 233
1626	Jb Malmöhus län
1628	KB 495

Det första Borgeby

Före borgen fanns intet. Detta kan man möjligen utläsa av namnet. Så var det inte men borgen var troligen etablerad innan byn fick sitt namn. Naturligtvis har människor i alla tider bott invid Kävlingeån och detta visar också fynden i Borgeby. Föremålen är från mesolitikum och fram till den yngre järnåldern. Den tidigare historien framgår i de bronsåldershögar, Rammshögen, Svinhögen med flera, som ännu står kvar i oförstört skick söder och väster om bytomten.

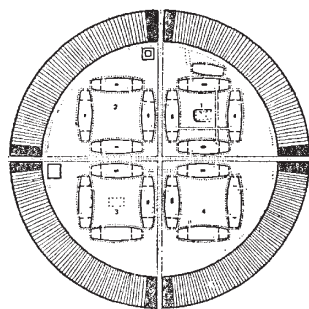

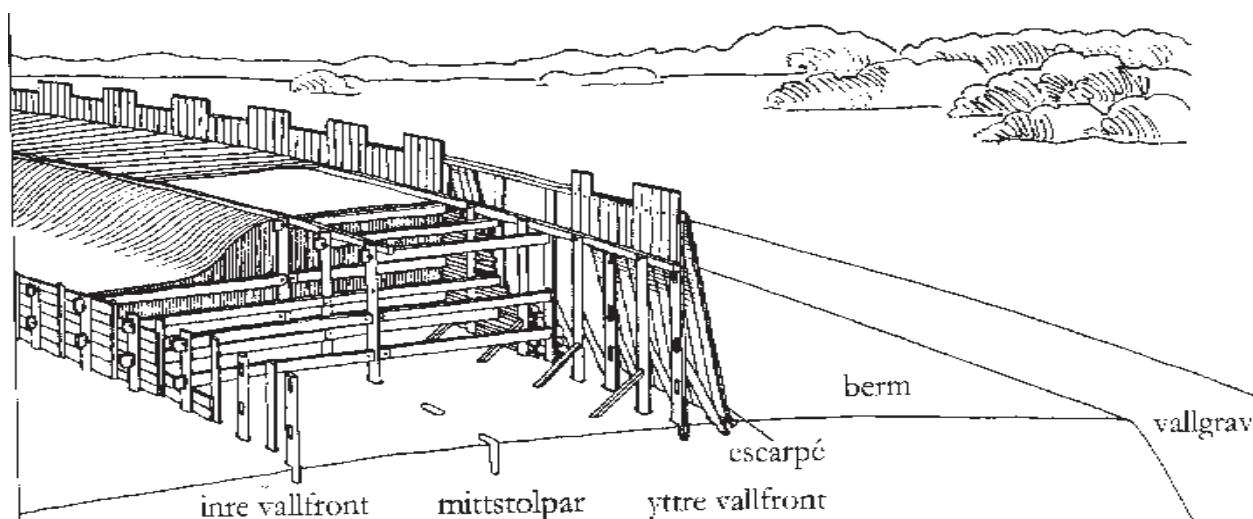
Fig. 14. Trelleborg på Själland är 150 meter i diameter.

Den första borgen i Borgeby var en så kallad trelleborg. Dessa borgar byggdes av Harald Blåtand under sent 900-tal. Redan långt innan man genom en arkeologisk undersökning 1998 kunde bevisa trelleborgens faktiska existens har man kunnat ana att den funnits. Så tidigt som 1973 skrev den danske arkeologen Peter Bredsdorff att skulle det någonstans i Skåne ha funnits en trelleborg så borde det vara i Borgeby. Likaså visade arkeologen Rikard Holmberg 1977 i sin avhandling läget för en trelleborg i Borgeby. Dessa slutsatser kunde man också dra av det faktum att man ännu kan se svaga men tydliga lämningar efter ringvallen i betesmarken mellan borgen och kyrkan. Fynd av vikingatida föremål gjordes 1993 då Kulturen grävde tre schakt på borggården mellan Börjes torn och Frustugan. Fynden utgjordes till största delen av keramik men också fragment som visade att en mycket exklusiv vikingatida guldsmedsverksamhet hade bedrivits inom den då hypotetiska vallen. Den stil som representerades i guldsmedslämningarna var den så kallade Hiddenseestilen vilken förknippas med Harald Blåtands hov (Svanberg 1998). Den praktfulla Hiddenseeskatten från Rügen har man dessutom försökt att knyta till Harald Blåtand personligen (Paulsen 1936). Man hade redan tidigare i ett depåfynd påträffat en vikingatida våg i närheten av gården (SHM 11340). Denna förknippas också med ädelmetallhantering (Strömberg 1961). Spåren i terrängen och fynden i jorden, vilka representerade en social elit, gjorde att arkeologerna Fredrik Svanberg och Bengt Söderberg 1998 gjorde en arkeologisk undersökning. Med ett schakt, genom den flacka vall som kunde vara resterna av en trelleborg, fick man fram en tydlig jordprofil som undanröjde alla tvivel gällande trelleborgens existens (Svanberg & Söderberg 1999).

I nuvarande Danmark finns Aggersborg och Fyrkat på norra Jylland, Nonnebacken på Fyn och Trelleborg på västra Själland. I Skåne har en trelleborg påträffats i Trelleborg, vilket ger stadsnamnet dess förklaring. Dessutom kan man tänka sig att en trelleborg har omgett det senare tornet Kärnan i Helsingborg samt att en ligger i Fjälkestad socken invid Helgeåns pasströskel vid Torsebro. Namnet Trelleborg finns här belagt i 1500-talets kyrkliga källor. Anledningen till att trelleborgarna byggdes var troligen att Harald Blåtand hade enat det danska riket och att separatistiska grupper inte accepterade den nya ordningen. För att vidmakthålla sin nyvunna maktställning byggdes trelleborgarna som

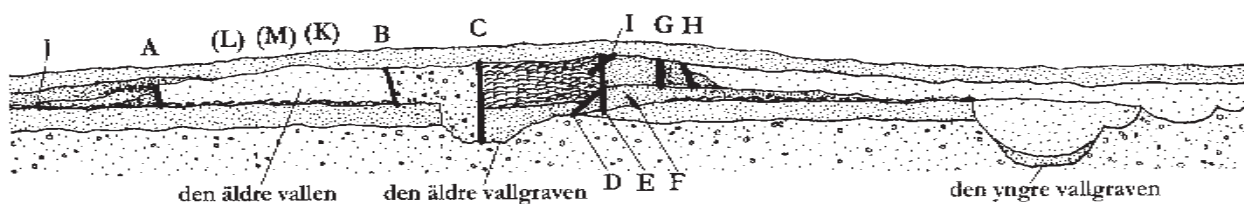
kontrollborgar med en besättning som kunde slå ner gryende oroshärdar. Ofta lades de perifert i landskapet för att från en perifer belägenhet kunna behärska flera centralområden. Av denna anledning finner man dem ofta på häradsgränser liksom i Borgeby där Kävlingeån utgjorde, och ännu utgör, gränsen mellan Torna härad i söder och Harjagers härad i norr.

Fig.15. Rekonstruktion av Fyrkats konstruktion. Harald Smidt.

Genom arkeologiska undersökningar av flera trelleborgar, inkluderande Borgebys trelleborg, har man en relativt god uppfattning av den tämligen standardiserade konstruktionen. I Borgeby har ringvallsanläggningen varit omkring 150 meter i diameter och successivt utvecklats i fyra etapper. Undersökningen visade också att borgen inte var den primära anläggningen på platsen utan hade föregåtts av en bebyggelse som hade bränts innan borgetableringen skedde. I nedanstående rekonstruktionsserie har Svanberg och Söderberg redovisat hur de tolkade den information som den arkeologiska undersökningen gav.

Fig. 16. Profilen av trelleborgsvallen. Svanberg, Söderberg 1998.

Denna bild visar hur marklagren såg ut då Svanberg & Söderberg dokumenterade profilen 1998. Genom analys av lager och anläggningar har följande bildserie av olika utvecklingskedan kunnat göras.

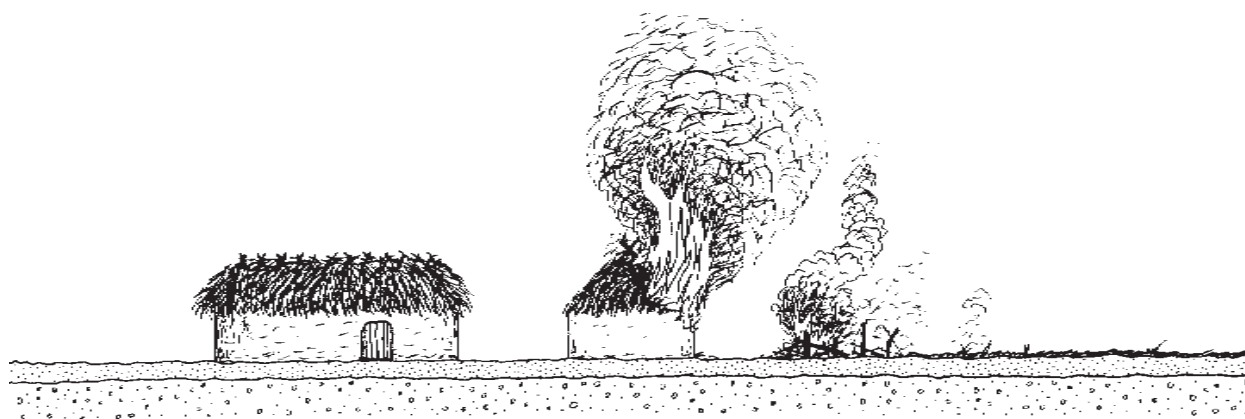

Fig. 17. Förklaring i texten.

På en tidigare odlad mark har en bebyggelse uppstått. Denna bebyggelse brändes för att ge plats för borgen. Dateringen av bebyggelsen visar att

Fig. 18. Förklaring i texten.

den var i bruk under sen vikingatid.

En ringvall med en diameter av cirka 150 meter uppfördes. Vallen var cirka 9 meter bred och hade en snedställd palissad som front (B). Cirka 2 meter framför vallfronten grävdes en sex meter bred vallgrav till ett djup av 1,2 meter.

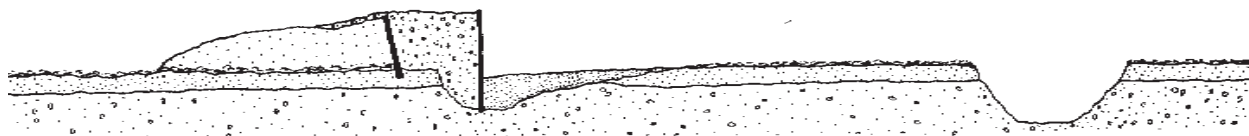

Fig. 19. Förklaring i texten.

Vallen byggdes ut tre meter till en ny palissad (C). Massorna till utbyggnaden av vallen togs från grävandet av en vallgrav 16 meter framför den nya fronten. Vallgraven grävdes 7,5 meter bred och 2 meter djup.

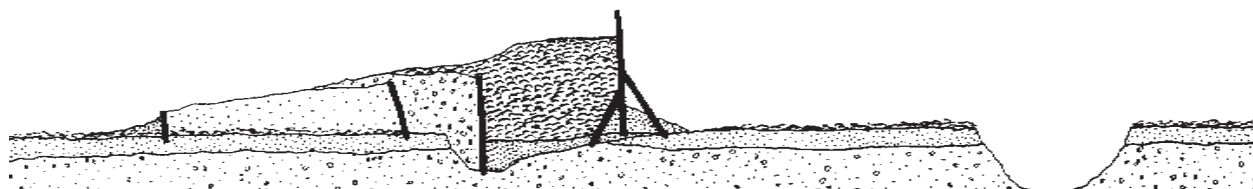

Fig. 20. Förklaring i texten.

I detta skede byggdes vallen ut cirka 3 meter med en torvmur mot en ny frontpalissad (E). I vallens inre fasad gjordes en palissad (A).

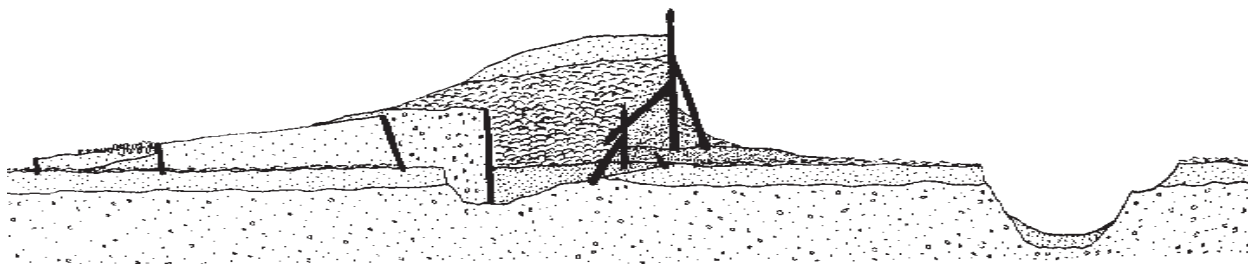

Fig. 21. Förklaring i texten.

I detta skede förde man på stora mängder lera utanför den tidigare palissaden (E) och ersatte denna med en ny palissad (G) som kom att utgöra anläggningens sista vallfront. Även invändigt utökades vallen mot en ny palissad (J) och vallen höjdes ytterligare.

Vallanläggningen har slutligen raserats. Då inga brandspår eller fynd av pilar och andra vapen gjorts kan man anta att borgens herre själv har beslutat om rivningen. Vallgraven har fyllts igen och ersatts med ett dike för ytvattnets avrinning. Innanför vallen påträffades nedgrävningar med mycket tegelflis vilket visar att dessa grävningsarbeten skedde tidigast under 1160-talet då konsten att bränna teglet infördes i Danmark av biskop Absalon och kung Valdemar.

Genom den gjorda analysen får man en uppfattning om att trelleborgen i Borgeby är mycket lik Danmarks övriga trelleborgar. Som exempel visas i fig. 15 en rekonstruktionsteckning av Fyrkats vall så som den uppfattas av arkitekten och rekonstruktören Holger Schmidt efter Olav Olsens arkeologiska undersökning (Olsen 1977).

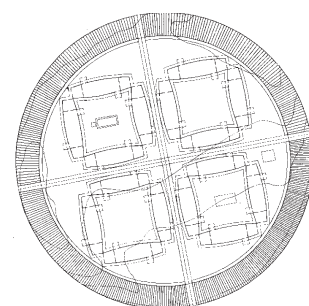

Fig. 22. Fyrkat. Diameter 120 meter.

Borgens disposition och funktion

Genom trelleborgarna, liksom genom de romerska härlägren och städerna löpte två korsande gator. I antikens värld hade gatorna olika rang där huvudgatan var Decumanus Maximus och den mindre betydande gatan var Cardo. Decumanus gick vanligen i öst–västlig riktning och cardo i nord–sydlig (Wheeler1971, s. 34 f.). Gatornas riktningar i trelleborgarna följde också väderstrecken. Känt är att man under vikingatid/tidig medeltid inte hade samma uppfattning om väderstreckens lägen som vi har i dag. Dessutom hade man sämre möjlighet att staka ut linjer i exakt riktning. Detta gör att norr under vikingatid var vridet några grader åt öster med en större eller mindre avvikelse. Ottar var en handelsman som levde i Nordnorge under 800-talets senare del. Hans resor finns beskrivna och av hans riktningssangivelser får man klart för sig att han med norr snarast menade nordost. Liken i de tidigmedeltida kyrkogårdarna och lika så kyrkorna ligger också mer eller mindre förskjutna mot öster. Vinkelförskutningen är uppenbar i den tidigmedeltida kyrkogården från

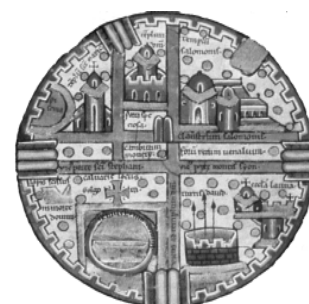

Fig 23. Bilden av Jerusalem, så som det avbildades på medeltiden. Likheten med trelleborgarna är slående.

sent 1000-tal i Löddeköpinge, mitt emot Borgeby, på den andra sidan ån. Här syns en tydlig förskjutning av norr, i gravarnas och kyrkornas riktningar, med drygt 5° åt öster. Hos de andra trelleborgarna syns oftast en avvikelse mellan gaturiktningarna och väderstrecken, så till exempel Trelleborg cirka 10°, Fyrkat cirka 1° och trelleborgen i Trelleborg också cirka 1–2°. Man ser konsekvent en avvikelse mot öster men inom vida ramar.

En i detta sammanhang märklig avvikelse har Borgebys kyrka. Hade den byggts under högmedeltid borde den ha legat i exakt öst–västlig riktning men den ligger med en avvikelse åt väster med 18°. Man kan fråga sig varför. Ett ålderdomligt drag hos kyrkor är ju att de har en förskjutning gentemot vädersträcken och som regel mot öster. Vid tiden för byggandet av trelleborgarna hade Harald Blåtand låtit döpa sig, så orimligt är inte att kyrkan tillhör borgbyggets första skede. I denna tid är det uppenbart att väderstrecken var av vikt för kyrkans orientering. Andra premisser har fått avgöra riktningen på Borgebys kyrka. Svanberg & Söderberg resonerade så och antog att en väg hade avgjort kyrkans placering och riktning. Med tanke på denna väg lades deras schakt på den plats där man kunde tänka sig att den östra porten var belägen. Denna påträffades dock inte men det finns ytterligare belägg för att den öst–västliga gatan har haft sin port ungefär på denna plats.

Vid Sven Rosborns utgrävning söder om Frustugan 1984 påträffades grunden till en ringmur från 1300–1400-talen. Denna grund hör troligen samman med den mur som syns genom en förtagning i det sydöstra hörnet av Porttornet. Extrapolering av de båda kända delarna av muren ger en öst–västlig sträckning mot trelleborgens centrum med en avvikelse från väderstrecken av 8° mot väster. Även här finns denna västliga förskjutning. I detta fall bör muren med säkerhet ha varit orienterad efter ett gatunät eller övergripande disposition som styrte planeringen av den medeltida anläggningen. Kanske ett gatunät som mycket väl kan ha sin upprinnelse i de två vikingatida gatorna.

Riktningen på gatunätet kan ha styrts av den hålväg som väster om borgen går ner mot ån. Hålvägen är mycket djup och bred, så mycken möda har lagts på att gräva ut den. Genom detta arrangemang fick man en bekväm passage ner för de annars mycket branta stränderna mot ån. Vid marinarkeologiska undersökningar under sommaren 2001 påträffades stenar med en diameter av 20–30 cm på båda sidor av ån på den plats där hålvägen möter åfåran. En smalare sträng av sten sträckte sig också över ån. Detta antogs vara resterna av landfästena till en bro som har förbundet Borgeby och Löddeköpinge. Terrängen mellan hålvägen och den förmodade bron är dock mycket sank medan den något västerut är torr och höglänt. På denna plats vore det avsevärt lämpligare att anlägga en bro. En väg från Löddeköpinge by möter också på den andra sidan ån på denna plats varför detta är den troliga platsen för en broförbindelse.

På kartsammanlægget (fig. 38) ser man hur förhållandet är mellan hålväg, väg och å.

Då förbindelsen över ån först på 1500-talet dyker upp i källmaterialet är det tal om en pråm som har sin plats invid den nuvarande bron mot Löddeköpinge by. Bro byggdes först på 1850-talet (Nilsson 1994 s. 168). Att Harald Blåtand varit vän av stora anläggningsarbeten har vi exempel på från hela Danmark. Ett av hans mäktigaste arbeten är Ravning bro som är mycket lång och ytterst kraftigt byggd av ek. Att bygga en bro över Kävlingeån, innebar att man knöt samman Uppåkra och Lundabygden med nordvästra Skåne. Vägen från Själland över Helsingborg till Skånes centrum Uppåkra/Lund kunde på så sätt förenklas och kontrolleras. Åöverfarten får anses vara den viktigaste anledningen till borgetableringen liksom den kan ha varit avgörande för borgens inre disposition.

Inom borgens nordvästra kvadrant påträffades de tidigare omtalade fynden av en guldsmedsverkstad. Guldsmedens produkter går att attribuera till Harald Blåtands person. Likaså har man i Fyrkat påträffat guldsmedslämningar i den nordvästra kvadranten i det hus som låg mitt på den fyrilängade gårdens gårdsplan (se fig 22). I detta hus och i denna kvadrant menar Olav Olsen att kungen och hans närmaste bodde. Detta lilla hus med lämningar efter eldstäder har en diagonalt placerad pendang i Fyrkats sydöstra kvadrant. I Trelleborg finns dessa små hus också i de motsatta kvadranterna, nordöstra och sydvästra. Kanske visar guldsmedjans placering på platsen för borgens elit.

Borgar byggdes alltid på den sida om vattendraget som man ska försvara. Detta skulle för Borgebys del innebära att man framför allt förväntade sig en fiende norr ifrån. Borgens starkaste del placeras alltid vid den svagaste punkten. Leden över ån, med bro eller vad, bör ha varit den svagaste punkten och den nordvästra kvadranten bör följaktligen ha varit trelleborgens starkaste del. I de liknande danska trelleborgarna har man räknat med att upp mot 1000 man kunde övernatta, förutsatt alla husen var till för människor vilket man måste betvivla. Bland manskapet fanns naturligtvis en professionell elit och en större del ”deltidssoldater”. Eliten bör ha samlats kring kungen och likaså bott med kungen, troligen då i den nordvästra kvadranten där också hantverkseliten har haft sin plats. I de slag vi har beskrivna från denna tid, såsom Maldon 991, Stamfordbridge och Hastings 1066, ser man att eliten stod samlad längst fram i centern för att möta fienden först (Guest & Denise 1996). Likaså kan man tänka sig det har varit i planeringen av det fasta försvaret. Kungen och hans hird bodde närmast bron.

De små husen på de diagonalställda kvadranterna i Trelleborg och Fyrkat tyder på en spegelvändning av dispositionen mellan de två halvorna av borgen. I de små husen finns eldplatser och i den omkringliggande

gården finns tecken på boende och hantverk. Kan man tänka sig att kvadranterna utan eldhus har haft en helt annan funktion som fähus, stall och magasin? Är det på detta sätt har man än i dag en kontinuitet i denna uppdelning av borggården innanför trelleborgens ringvall. Borgen, med elitens hus i den nordvästra kvadranten och ekonomibyggnaderna i den sydvästra kvadranten. Förhoppningsvis kommer undersökningen av de nu obebyggda östra kvadranterna att kunna ge svar på denna fråga.

Borgen byggdes av kungen på 980-talet och ännu på 1040-talet kan vi vara tämligen säkra på att kungen var ägare. Detta beroende på att Sven Estridsen (1047–1074) lät slå mynt på Borgeby och likaså Knut den Hellige (1080–1086). Under dessa kungars tid präglades mynt på flera ställen i Danmark. Förutom i Borgeby slogs det mynt också i Lund, som var den stora myntorten, samt i Tommarp, Roskilde, Slagelse, Odense, Viborg, Ribe, Ringsted, Ålborg och Hedeby (Flensburg 1977). Alla platserna var städer, i en eller annan mening, utom Borgeby. Detta bör därför ha varit en mycket speciell plats för den danska riksadministrationen. I de övriga myntorterna fanns ett myllrande liv med handel och hantverk. Kyrkorna stod tätt i de äldsta städerna och kungen garanterade frid och lag genom en fiskal närvaro.

Alla myntorterna förutom Borgeby och Ribe var också kungalev (kronogods) under 1230-talet då dessa förtecknades i Kung Valdemars Jordebok (Aakjær 1926-45). För Skånes vidkommande fanns vid denna tid ett kungalev i varje härad utom i Torna, Onsjö, Ljunits och Herrestad härader. Borgeby kan ha varit Torna härads kungalev vilket i sin helhet donerats till ärkebiskopsstolen före 1230 och därför inte antecknat i jordeboken. Att en donation har ägt rum vet vi av vad som presenteras längre fram i texten, men om det donerade godset var regale (kronogods) eller patrimonium (gods tillhörigt kungens familj) är inte belagt. Det är dessutom belagt att alla Skånes Köpingeorter låg i nära anslutning till kungalev och i detta hänseende skulle Löddeköpinge utgöra ett unikum utan ett närliggande kungalev. Detta är ett förhållande som ytterligare styrker skälen för Borgeby som ett kungalev.

Även platserna för de raserade trelleborgarna Nonnebacken och Aggersborg kom under 1230-talet, enligt jordeboken, att ingå i, eller ligga intill kongalev. I detta hänseende hade Borgeby inte utgjort något unikum. Generellt sett tillhör trelleborgarna ett äldre administrationssystem som etablerades vid Jellingekungarnas maktövertagande under 980-talet men redan omkring 1000 övergavs de och ersattes av systemet med kongalev (Andrén 1988). Dock inte i Borgeby där den gamla trelleborgen fortsatte att vara i bruk. Den gamla traditionen med handel i området kring Kävlingeåns mynning kanske var en anledning till ett fortsatt nyttjande. Trakten tillhör ett av de kyrktätaste områdena i norra Europa och denna kyrktäthet är ett ekonomiskt mått på landskapet vid tiden för kyrkoetableringen under 1000-talet. På många

sätt var trakten en ”förtätad landsbygd” även om inte så tät som inom städerna. Kanske fanns det i området en urban potential, som gjorde att borgen fick en fortsatt användning för kungamakten. Kanske fick den en lokal roll när den tjänat ut som kronogods och donerades till ärkestiftet.

Borgeby 1100–1255

Såsom dansk riksborg bör många brev ha daterats på Borgeby och många handlingar har troligen nämnt Borgeby redan under 1000-talet men den tidigaste bevarade handlingen som nämner byn är från kung Erik Ejegods tid (1095–1103). Han lät donera bland annat tre gårdar i Borgeby till domkyrkan (Necr. L. s. 7). Något senare 1133–1137 hade en kanik i domkyrkan som en del i sin försörjning inkomsterna från dessa tre gårdar (Necr. L).

Kanikerna var munkar i domkyrkan, till en början boende i en klosterlik anläggning invid domkyrkan men blev under 1100-talet sekulariserade och residerande var det dem behagade. Till begynnelsen var kanikernas antal 12 men under 1400-talet uppgick de till fler än 70 (Loven o. Ryden 1995). Sin försörjning hade de av till kyrkan donerade jordegendomar. För Roskilde domkyrkas del fanns 1300 gårdar för kyrkans vård, dekanens, domprostens, ärkedegnens och kantorns löner. Dessutom skulle 35 kaniker och många altarpräster leva på inkomsterna från dessa gårdar. Biskopen själv hade 2600 gårdar för eget behov (Christensen 1998). Lunds ärkestifts godsinnahav var ännu mycket större. Genomsnittligt hade var kanik ett prebende bestående av i medeltal 18–19 gårdar spridda i stiftet. Den sist anställda kaniken fick det minsta prebendet och genom succession kom han i åtnjutande av allt bättre och rikare prebenden. Den förste kaniken i Borgeby hette Joharius och han levde fram till 1145 enligt *Necrologium Lundense*. I vilken omfattning han besökte Borgeby kan man inte uttala sig om så att kalla honom den förste kände borgebybon vore nog en överdrift. Möjligheten finns att han aldrig var där utan nöjde sig med den inkomst han fick av de tre gårdarna.

Troligt är att Erik Ejegod vid denna tidpunkt enbart lät donera de tre gårdarna och inte som man, i vissa fall har antagit, hela byn med borgen. Detta skulle enligt tidigare forskning ha skett med anledning av att Erik Ejegod genom ett möte med påven i Rom 1103 hade lyckats få stiftet i Lund att bli ärkestift över hela Norden (och Grönland). Vore de tre gårdarna en del av en större donation borde kungen, i propagandasyfte inför påven, ha gjort större nummer av donationen. Det finns inga säkra belägg för en donation i detta sammanhang.

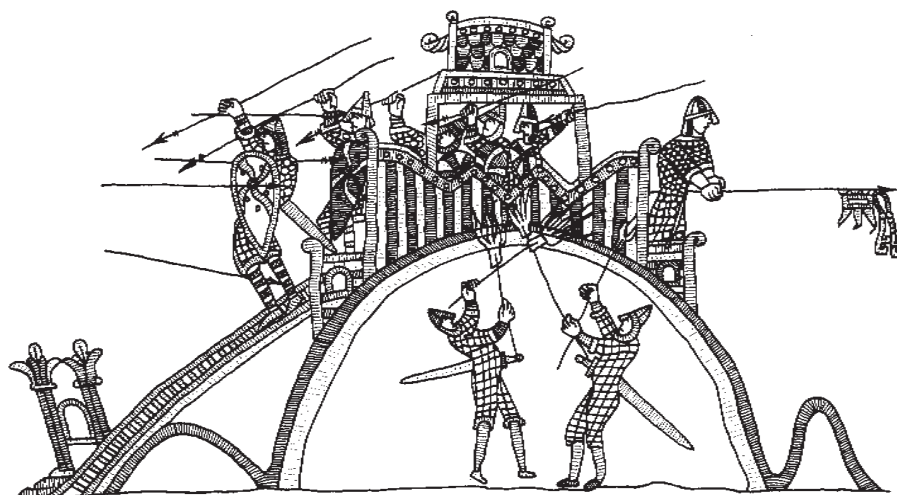
Elias Follin presenterade vid sekelskiftet 1800 sin syn på donationsskeendet. Vad källmaterial han haft tillgång till är osäkert och

möjligt är att hela resonemanget är en traderad sägen och inte arkivaliskt verifierat. Enligt Follin ska Borgeby under början av 1100-talet ha tillhört Sven Truedson, broder till kung Erik Ejegods drottning Bodil. Sven Truedson ska ha varit fader till ärkebiskop Ascer och på detta sätt ska Borgeby ha tillfallit stiftet vid dennes död år 1137.

Vi gör här en liten utvikning för att se på det fasta försvarets standard i Erik Ejegods värld. Under hans tid fanns i Västeuropa, med viss generalisering, fyra typer av borgar.

- Motten var en hög uppkastad jordkulle med en palissad runt krönet och byggnaderna där innanför. Motten utvecklades framför allt i västra Frankrike och fördes över till England med Wilhelm Erövraren 1066. Försvaret byggde på att man stod högre upp än sin fiende, och ibland förhöjdes motten med torn av trä eller sten. En vallgrav mot en glacis eller eskarpé gör mottens idé ganska lik försvarsiden i en trelleborg. Motten hade ett mycket kortare sträcka av bröstvärn än trelleborgen och krävde därmed mycket mindre bemanning. Bermen kräver en

Fig. 23. Avbildning av motte på Bayeux-tapeten. Invigd 1077.

kavalleritropp som genom någon av de fyra portarna kan komma ut och röja undan de anfallande trupper som kommit upp ur vallgraven för att nå vallen. Trängda mellan vall och vallgrav bör de ha utgjort ett lätt byte. Uppe på motten kunde inga större kavalleriavdelningar samlas och överraskande utbrytningarna till häst var omöjliga ner för de branta sluttningarna och därför saknas också berm på mottarna. Vissa likheter finns följaktligen mellan försvarsidén i motten och i trelleborgen men också olikheter. Hade Erik Ejegod en här stor nog att bemanna trelleborgen, vore den inte helt omodern vid 1100-talets början.

- Donjonen var ett bostadstorn av varierande storlek. Willhelm Erövraren föddes på donjonen Falaise som är en imponant kloss till byggnad i

Normandie (Gravett 1994). Den mest kända donjonen är The White Tower i London som byggdes strax efter 1066. Denna byggnad är 35,9 x 32,6 meter i markplanet och 27,4 meter hög. Då dessa byggnader introducerades i England, efter Wilhelms erövring, byggdes de framför allt av de härförare som slagits förtjänstfullt i Hastings och bostadstornen kom att kallas keeps på engelska. Dessa enorma hus var ofta privatpalats.

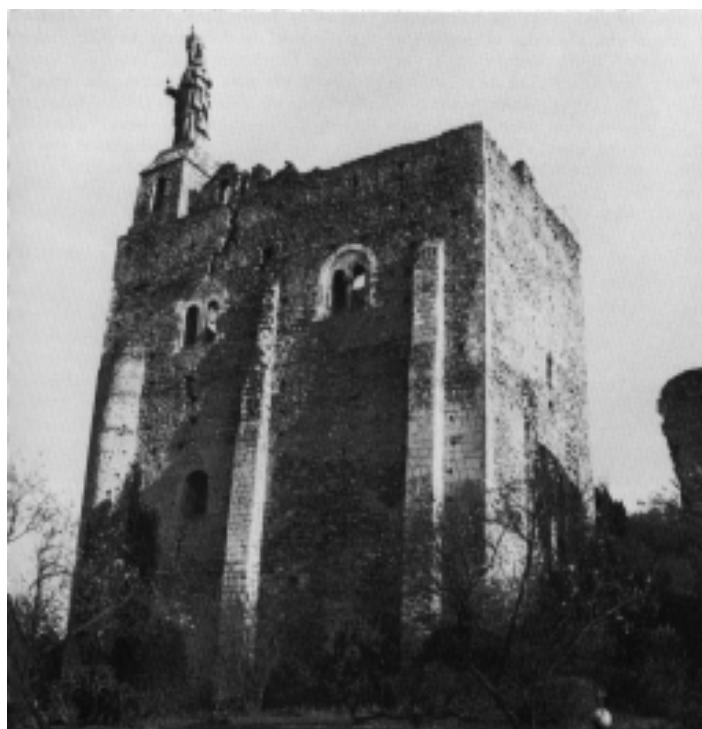

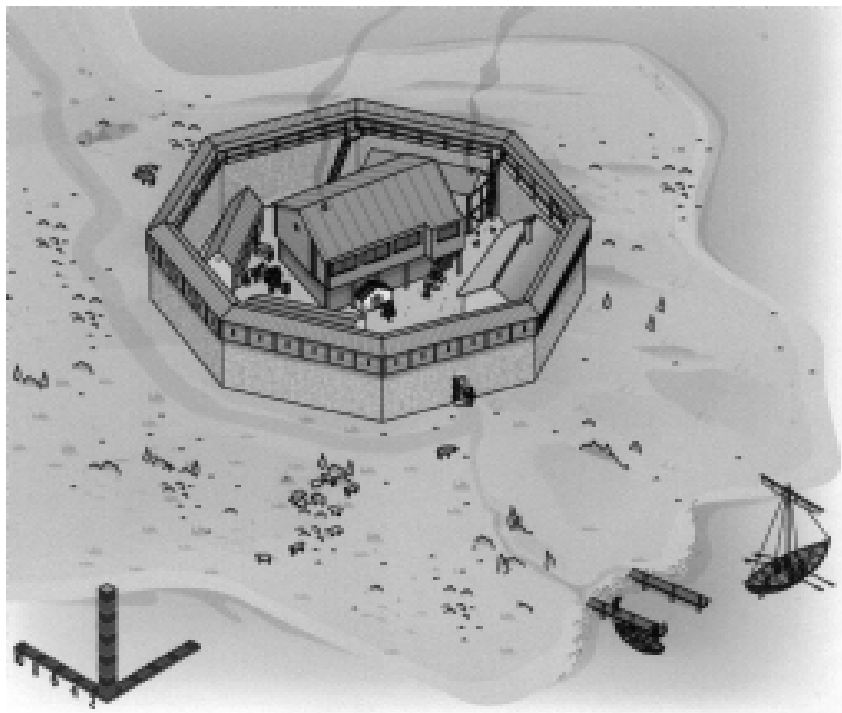
Fig. 24. Donjon i Montbazoum (Fr.).

Fram till 1200 var de oftast fyrkantiga i plan. Med eftersom trebuchtet (blidan) med kontravikt började användas vid denna tid byggde man senare helst runda torn för att eliminera de sårbara hörnen. I Europa och främre Asien finns mängder av bostadstorn från denna tid många är stora som Towern och Falaise men många är mycket små. Bara i korsfararstaterna har man räknat 75 bostadstorn från det minsta (8,4 x 5,3) till det största (26,0 x 26,0) (Kennedy 1995).

- Ringmursanläggningar med en hög stenmur som kringgärdade en sluten gård. På gården låg palatsbyggnaden, magasin, eventuellt stall och andra ekonomibyggnader. Dessa hus behövde inte nödvändigtvis vara av sten utan kunde vara byggda av korsvirke eller timmer. I anslutning till muren eller inbyggd i denna kunde höga stentorn vara placerade. Borggården kunde vara indelad i olika avdelningar med murar – allt för att försvåra för en angripare att komma fram till en belägrad besättning. Under tidigt 1100-tal gick portvalvet ofta genom ett porttorn. Under 1100-talets slut gjordes porten mycket starkt försvarad med bland annat parställda runda torn emellan vilka portvalvet byggdes.

Detta var korsfararnas tid och den europeiska borgarkitekturen stod i sitt flor framför allt i det Heliga Landet. Med influens från framför allt Frankrike byggdes tidens modernaste borgar i mellanösterns bergs- och ökenlandskap. Redan under kung Baldwin av Jerusalem (1100–1108) påbörjades byggandet av en mängd moderna borgar med ringmurar, torn, magasin och palats. Även Egyptisk och Arabisk fästningsarkitektur influerade borgbyggandet och många nya orientaliska detaljer tog vägen till Västeuropa med hemvändande korsfarare (Kennedy 1995).

Fig. 25. Ärkebiskopsborgen Skeingeborg i norra Skåne. Borgen är byggd som en ringmursborg i slutet av 1200-talet.

Erik Ejegod begav sig 1103 mot Rom med ett stort följe av krigare och målet var att fortsätta till Det heliga Landet. Kungen kom bara till Cypern där han dog och drottning Bodil ligger begravd i Jerusalem. Detta var troligen inte en pilgrimsresa utan ett härtåg som ett uttryck för en allmän europeisk rörelse där alla härskare i en militär allians under påven samverkade i korstågsrörelsen. Redan i det första korståget, 1097, uppskattas Danmark, genom Erik Ejegods försorg, ha deltagit med 1500 man. År 1108 gjordes vendertågen av påven likvärdiga andra korståg men trots detta seglade 5–6 stora danska skepp i en internationell armada mot Korstågsstaterna så sent som 1185 (Jensen 2002).

Meningen med denna europeiska utveckling var att visa att Erik Ejegod, och hans efterföljare, var härskare med ett brett kontaktnät. Och dessutom med en omfattande erfarenhet av storskaligt modernt krig, befästnings- och belägringskonst. Kan han i skenet av detta ha betraktat Borgeby som funktionell borg? Anläggningen var över 100 år på Erik Ejegods tid men känt är att liknande vallanläggningar byggdes eller

återanvändes i Danmark under den första delen av 1100-talet.

Detta är den fjärde typen av borganläggning. Det rör sig om olika typer av jord- och träanläggningar med rötter i folkvandringstidens borgbyggeri. På näs i sjöar eller på höga kullar kunde en ”klassisk” jordvall ställa till stora problem för en anfallande fiende. I det följande presenteras några danska 1100-tals anläggningarna av denna typ samt de modernare stenborgar som började uppföras under samma tid.

- Pedersborg vid Sorö på centrala Själland består av en 4 meter hög och 17 meter bred halvkretsvall som öppnar sig mot sjön. Vallen omsluter ett område som har en yta på 3,6 ha (Borgeby 9,6 ha). Innanför vallen finns en 15 meter hög kulle med en topplatå med måtten 35 x 70 meter. Vallen har daterats till folkvandringstid och var troligen övergiven då Peder Thorstensøn (av Hvidefamiljen) lät bygga sin borg här vid 1100-talets mitt. På kullen lät han bygga en rundkyrka i två våningar lik den i Bjernede, boningshus och en omslutande gråstensmur. Vallen rustades upp och fick en funktion som förborgsförsvär. Redan 1205 donerades anläggningen till Sorö kloster (Engberg 1993).
- Söborg på norra Själland byggdes under 1100-talets första hälft. I första skedet utgjordes borgen av en cirkulär eller möjligen åttakantig torvvall med en kärna av lera. Vallens bredd var i botten 10,5 meter, höjden 3 meter och topplatåns bredd 2 meter. Diametern var cirka 40 meter. Ingen berm fanns mot den utanföriggande vallgraven. Vem som var den förste byggherren är okänt men vid 1100-talets mitt donerades Söborg till Ärkebiskop Eskil för att senare ingå i kungens gods innehav (Engberg 1993, Pavon 2002).
- Karlstrup i närheten av Køge är en ringvallsanläggning med en bebyggd kulle i vallsträckningen. Anläggningen är från 1100-talets första hälft och byggdes troligen av Hvidefamiljen. Vallen, vars ursprungliga mått är okända, omslöt ett område som var 70 x 40 meter. Mellan vallen och den utanför liggande vallgraven fanns ingen berm (Engberg 1993).
- Tranekjer på Langeland byggdes möjligen av kung Niels (1104–1134). Yttre vallar har inte kunnat påvisas. Borgen låg på en kulle som delats genom en vallgrav. På den ena kullen fanns lämningar efter ett stort trähus (Skaarup 1996).
- Söby Volde på Ærø har haft en brukningstid mellan 1104 och 1250. Huvudborgen ligger på en cirka 10 meter hög kulle. Topplatån har en yta av 35 x 35 meter och är omgiven av en vall som varit klädd med plank på båda sidor. Stolphål innanför vallen antyder att en väktargång har funnits bakom bröstvärnet. I Borgens försvar ingår ytterligare jordvallar och vallgravar (Skaarup 1996).

- Guldborg på Langeland från tidigt 1100-tal ligger en hög kulle vars topplatå har en yta på mer än 3000 m² (Skaarup 1996).
- Borrebjerg på Langeland består av en 120 meter lång halvkretsvall som uppfördes omkring 1100. Redan 1140 övergavs anläggningen. Vallen var byggd av torvor och hade stabiliserande påhrad inne i vallen. Borgen var troligen byggd som en lokal tillflyktsborg. I borgen påträffades en amulett i helt oslitet skick med signaturen ”ALFVINI ME FECIT”. Alfvinn var myntmästare i Lund på 1130-talet på Erik Emunes tid (Skaarup 1996).
- Borren i nordvästra Själland byggdes under 1100-talets första del. En udde i Højby sjö skärs av med en 200 meter lång och 2 meter tjock gråstensmur. På en konstgjord backe på udden finns resterna efter ett torn byggt av gråsten. Tornrummets diameter är 8,75 meter och murtjockleken är 2,70 meter (Engberg 1993).
- Bastruptornet på norra Själland byggdes under 1100-talets första del av en medlem av Hvidefamiljen, möjligen Absalons farbror Ebbe Skjalmsøn. Tornet låg tidigare på en udde i Bastrup sjö vilken nu är sänkt, så att kontakten med sjön inte längre är omedelbar. Udden antas ha skurits av med en vall och grav. Tornet är byggt av kalktuff och har en yttre diameter på 21 meter och en väggjocklek på 6 meter (Engberg 1993).

Denna presentation visar att det under 1100-talets första hälft ännu var modernt att bygga borgvallar med timmer, torvor och jord. Ett ålderdomligt element tycks däremot vara överdriven storlek. Under den senare hälften av 1100-talet formaliseras borgstorleken hos de större borgarna till att oftast vara cirka 40 meter i diameter. Bermen har också försvunnit vid denna tid, möjligen beroende på att den krävde mycket fotfolk och kavalleri för att fylla sin funktion. Den gamla försvarstekniken kompletteras i några fall med moderna stentorn och andra stenbyggnader. Presentationen visar att det i närområdet fanns en elit med en kulturell bakgrund som fick dem att bygga traditionella anläggningar kompletterade med moderna konstruktioner och nya material.

På Borgeby finns indikationer på ett omfattande byggnadsarbete under 1100–1200-talet. Detta indikeras av de byggnadsstenar av granit och sandsten som finns på olika platser i de nuvarande byggnaderna. I Kapelletts yttermur ser man ett stort antal kvaderblock av granit. Bland dessa finns också en kvadersten av rödaktig sandsten. Kvadern har varit en del av en bågfris där man i den ena synliga ytan ser en båge till en romansk bågfris. I källaren på Börjes torn finns ett granitkapital till ett kryssvalv, sekundärt använt som kapital till tornets tegelvalv från 1400-talet. Slutligen finns en hörnsten av höörsandsten med en uthuggen figur, inmurad i det sydvästra ytterhörnet på samma torn.

Allt sedan domkyrkobygget påbörjades under sent 1000-tal har företrädevis sandsten använts som byggnadssten för behuggning i Skåne. Först kom stenen framför allt från stenbrotten i Laröd, norr om Helsingborg, och senare från Hallaröd och Höör–Stehag. Bearbetad granit är inget skånskt material utan snarare jylländskt. På stora delar av Jylland fanns inget annat att tillgå än de block som isen hade spritt över landskapet. De jylländska kyrkorna är därför i stor utsträckning konstfärdigt utförda av granitkvadrar med ornament och arkitekturdetaljer skickligt utförda i detta svårbearbetade material. De skånska granitbyggmästarna har till största delen varit verksamma i nordöstra Skåne där man bland annat finner deras verk i Vä, Fjälkinge och Färlöv. Vä utgjorde ett kungalev och kyrkan var kungsgårdskyrka. Den invigdes så tidigt som 1121 då en pergamentlapp med detta årtal lades ner i högaltaret. Inger Ahlstedt Yrlid har på ett övertygande sätt fört denna tidiga datering i bevis (Yrlid 1976). I denna kyrka finner vi förutom granitkvadrar dessutom sex kryssvalv uppburna av

Fig. 26. Kapitäl av granit i källaren till Börjes torn. Kapitålet kan komma från en äldre, romansk byggnad.

två imponerande granitkolonner från tiden omkring 1200. Fjälkinge kyrkas torn med dopkapell och herrskapsläktare visar på en ytterst fin ytbehandling av graniten. Den dateras till 1140-talet och tillhör Karl Stenmästares arbeten i Skåne. Färlövs kyrka har en rad märkliga granitdetaljer och enligt tidigare forskare ska denna kyrka vara byggd under 1100-talets andra hälft av en stenmästare från trakten av Randers. Denna jylländska granitkultur sträcker sig långt upp i Småland där jylländska familjer satte sina omisskännliga signaturer omkring 1200 (Ödman 1996).

Att behuggen granit finns i nordöstra Skåne och Småland är inte så märkligt med tanke på materialtillgången. I Borgeby är det däremot märkligt. Kanske var graniten inte bara ett tillgängligt material utan också ett prestigefyllt material för de jylländska grupper som under tidigt 1100-tal härskade över Skåne.

Fig. 27. Till vänster i bild syns "kapellet från 1400-talets andra hälft. Till höger därom porthuset vilket i sina äldsta delar är från 1300-talet. Längst till höger syns "Frustugan" vilken är uppförd under 1500-talet. I förgrunden skimtar den halmtäckta ladugårdsbyggnaden från 1800-talet. Bilden är tagen från sydväst.

Granitkvadrarna i Borgeby finns i samma murverk och byggnadsetapp som romansk stenhuggerikonst. Kvadrarna och rundbågefrisen sitter inmurade i Kapellet som anses vara byggt 1450–1460 (Mårtensson U.å). Troligt är att man i samband med kapellbyggnandet hade tillgång till ett övergivet romanskt hus varifrån en del av byggnadsmaterialet hämtades. Enligt Sven Rosborn påträffades en massiv stengrund i centrum av ringvallsanläggningen vid ett AV-arbete på 1960–1970-talet (fig. 35) (Rosborn 1983). Stengrunden ska ha varit så solid att det tog mycket lång tid för grävmaskinen att forcera hindret. Rosborn tolkar detta fynd som grunden till en romansk byggnad. Möjligt är att detta har varit en av de byggnader som Karl Knutsson förstörde 1452. Byggnaden var föråldrad och dess material kan i stället ha använts i de modernare hus som uppfördes efter branden.

Bland de byggnader som uppfördes efter Karl Knutssons härjning var bland annat det hus som tolkats som en kapellbyggnad (Mårtensson 1997). En detalj man kan ta upp i samband med kapellet, är den kvadersten med en figur inhugget i hörnet som nu sitter inmurad i Börjes torn (fig. 29). Stenen hittades i jorden norr om tornet vid en arkeologisk undersökning av Lars Larsson 1968. Figuren utgörs av en pilaster som kröns av ett manshuvud. Liknande kolonner har i andra sammanhang tolkat som de två tvillingkolonnerna Jakin och Boa som bar upp taket i Salomos tempel (O. Reutersvärd 1976). Dessa tvillingkolonner finns symboliserade i flera skånska kyrkor bland annat i Dalby där de infogats som kolonetter i långhusmurarna och i Gumlösa (1192) där de är infogade i triumfbågemuren, på var sin sida om triumfbågen. I båda dessa fall saknas huvudet men i kontinentalt material finns figurframställningen integrerad i kolonnens övre del. En vågad tolkning är att figuren i

Fig. 28. Skymd av ett magnoliaträd syns porthusets framstickande parti från den andra delen av 1400-talet. Byggnaden till höger därom kan vara ett tornhus från 1300-talet. I dess hitre hörn syns en 10 meter hög förtagning till 1400-talets ringmur. Längst till höger syns "Frustugan" från 1500-talet. Bilden är tagen från ost sydost.

Borgeby är den ena av de två symboliska tvillingpelarna och att denna har suttit i ett kapell som brändes 1452. Behovet av ett nytt kapell i ärkebiskopsborgen blev akut efter branden och därför prioriterades kanske byggandet av detta.

När denna förmodade romanska byggnad har uppförts är svårt att säga. Kunskapen att bygga i sten har vi i närområdet i slutet av 1000-talet då bygget av domkyrkan i Lund påbörjades och kyrkan i Dalby byggdes. Man kan av liknande anförda profana stenbyggnader sluta sig till att dessa började byggas i närområdet under 1100-talets första hälft men underlaget för bedömningen är mycket litet. Formen på huset har möjligtvis varit fyrkantig av hörnstenen, med en del av en bågfris att döma. Kvaderblocken visar heller inte på någon bågform. Likheten med placeringen av en tornbyggnad inne i en ringvall, tillika i ett kungalev har man möjligen i Helsingborg där det första torn som byggdes på 1100-talet var runt och av flera forskare har ansetts kunna vara uppbyggt inom en trelleborg. Att kungen byggt en form av donjon på en av sina få borgar under 1100-talet får anses vara högst troligt. I samtliga donjoner/keeps i Frankrike och England fanns kapell integrerade i tornet eller i traptornets övre delar. Det enda sättet att få klarhet i hur det

Fig. 29. Omkring 1970 murades denna sten in i det sydvästra hörnet av Börjes torn. I kvaderstenens hörn syns en huvudprydd lisen. Stenen kommer troligen från en romansk byggnad.

förhåller sig med det förmodade romanska huset är att göra arkeologiska undersökningar.

De stora ledungsuppbåden vid denna tid satt inte på kungens borgar utan bemannade flottan i korstågen mot vender, finnar och muslimer. Det finns inget som motiverar en större befolkningskoncentration i området. Men under perioden 1050–1200 har vi på stavkyrkornas kyrkogård i Löddeköpinge ett svårförklarligt stort antal individer (2500). Populationen kan av detta antal i relation till brukningstiden uppskattas till mellan 500 och 800 personer (Boldsen, L. J. & Cinthio, H. 1987–1988). Detta är en orimligt stor population för enbart Löddeköpinges del. Kan det vara så att det ännu efter traditionell ”trelleborgstid” fanns en stor borgbesättning med hantverkare, skrivare, fiskare, krigare, skeppare, kvinnor, barn, ladugårdsfolk och slavar, som av någon anledning blev begravda i Löddeköpinge. Svanberg & Söderberg har redan framkastat teorin att gravkyrkan låg i Löddeköpinge och att dopkyrkan låg i Borgeby och jag kan nog också ställa mig bakom denna tanke. I slutet på 1500-talet börjar herremännen med fruar åter att låta sig begravas i Löddeköpinge i stället för sin egen patronatskyrka (Bring 1793). Av vilken anledning är i detta sammanhang inte utrett.

På dessa grunder kan jag tänka mig att Borgeby som ett lokalt handels- och hantverkscentrum har funnits kvar i kunglig ägo en bra bit in i 1100-talet. Dessutom kan jag tänka mig att ringvallen har haft en funktion inte enbart som en gräns mellan landsbygd och kunglig/ärkebiskoplig mark utan också som en inte helt föråldrad försvarsvall. Så sent som på 1812 års rekognosceringskarta kan man se den östra delen av ringvallen som en bågformig gräns mellan borgen och kyrkogården.

Donationen av det tidigare kungalevet kan tyda på att den urbana potentialen hade minskat och att borgen som försvarsanläggning var utan intresse för kungen. Fokus för makt och handel hade skiftat. Makten gav sig nya säten och handeln tog sig nya vägar. Kontrollen av åövergången överläts åt ärkebiskopen.

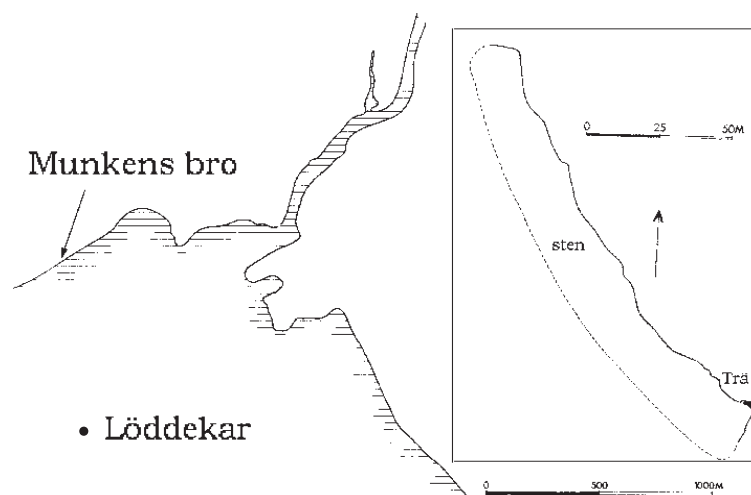

Fig. 30. På denna bild från 1818 syns Borgeby från öster. Mellan Börjes torn och "Frustugan" finns en murad länga av en vånings höjd. Till höger om Börjes torn skymtar bastionen åt norr. På andra sidan ån syns Löddeköpinge mölla på sin ursprungliga plats samt kyrkan längst till höger. Lägg märke till segelbåtarna i ån. Akvatint av Ulrik Thersner.

Borgeby 1255–1452

Först år 1255 finns ett relativt säkert belegg för att Borgeby tillhörde ärkebiskopen. Vid denna tid står en hård strid mellan kungen Kristoffer I och ärkebiskop Jacob Erlandsen. I en skrivelse från detta år anklagar kungen ärkebiskopen för en rad missförhållanden (Kaarup & Norvin 1932. s. 30). Det talas om uteblivna skatter och liknande samt i ett stycke nämns graven som grävts i Fjälkinge, tornet i Lund samt *Kar juxta Ludde* (karet intill Lödde). Med detta åsyftas den hamnanläggning eller kar som ännu är synligt i vattenytan en kilometer utanför Kävlingeåns mynning på ett vattendjup av cirka fyra meter. Längden på anläggningen uppgick till cirka 160 meter och bredden till omkring 20 meter (Lindqvist 1976). Ursprungligen har karet varit uppbyggt av timmerkistor med stenfyllning men timret har till stor del försvunnit så det mått som angivits anger den utrasade stenhög som ligger på botten. Den ursprungliga strukturen har varit något kortare och något smalare, likt en pir. Det rör sig om mycket stora stenvolymer och ännu sticker en stor del av karet upp över vattenytan.

Fig. 31. Löddekar ligger cirka en kilometer utanför Lödde ås mynning. Exakt norr om Karet finns "Munkens bro" markerad i det historiska kartmaterialet. Frågan är om denna bro lett hela vägen ut till Karet.

Anledningen till att bygga ett kar eller som det också kallas kås, av vilka det finns flera längs den skånska kusten, hänger troligen samman med skeppsbyggnadsteknikens utveckling. Redan under 900-talet delar den danska skeppsbyggnadstraditionen upp sig i två linjer från att tidigare enbart ha representerats av mer eller mindre glesspantade klinkbyggda skepp. Man fick nu vid sidan om den traditionella skeppstypen också tätspantade grova fraktfartyg som hade ett djupgående som vida överskred de traditionella skeppen (Englert 2002). På 1100-talet har vi i närområdet belägg för koggar med ett djupgående på upp till 2 meter. Det finns från denna tid belägg på fartyg som har kunnat lasta upp till 120 ton vilka därmed har haft ett stort djupgående. Roskildes nedgång under 1100-talet, samtidigt med Köpenhamns uppgång under samma period, tros bero på de allt mer djupgående skeppen, som fick stora svårigheter att ta sig upp genom fjorden mot Roskilde. Liknande kan förhållandet ha varit i Kävlingeån, där 1000-talets skepp kan ha gått upp i ån och lagt till mot strandbrinkar eller dragits upp på strandängarna i åns hela nedre lopp. Man kunde möjligen färdas ända upp till Högs kyrka där stensamlingar har gjort leden ofarbar. Ännu finns inga dateringar av Karet men man kan anta att det byggts under perioden 1000–1250-talet bland annat beroende på skeppsbyggandets utveckling. Om det skett på kungligt initiativ eller av ärkebiskopen får ännu vara osagt. Det anförda dokumentet från 1255 knyter Karet till ärkebiskopen och troligen därmed också till Borgeby. Ytterligare några sena belägg på biskoplig seglation och Karet som hamn finns.

- 1519 befann sig biskopen av Roskilde i Malmö. Han ville hem igen och Lüder van Freden skaffade fram tio vagnar för transporten som gick till Borgeby (Lüder van Freden fol 97 v). Den enda anledning jag kan tänka mig till att biskopen ville till Borgrby för att komma hem till Roskilde var att hans skuta låg i Borgeby, vid lundakollegans hamn, i väntan på återfärden.

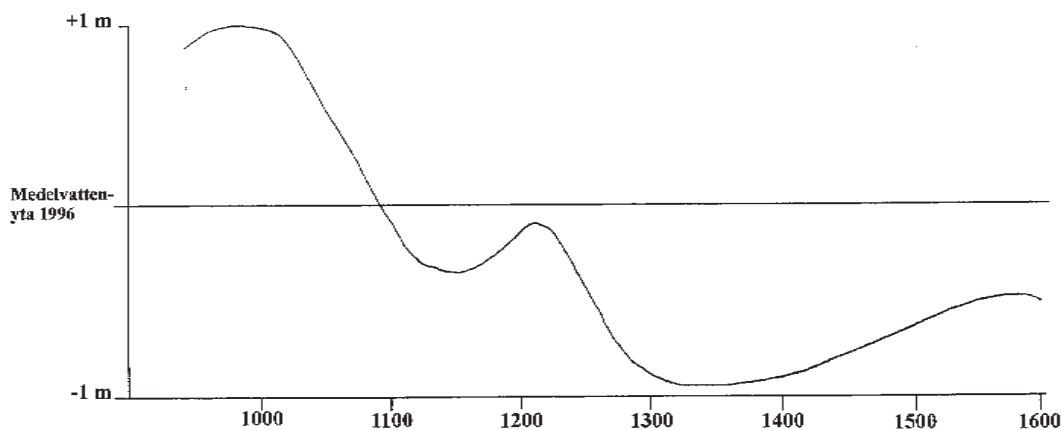

Fig. 32.
Strandförskjutningskurva för
öresundsområdet (Ödman
1998).

- 1534–1535 var en Rasmus fogde på Borgeby (Ingesman 1990. s. 134 f.) Han stod på ärkestiftets lönelista bland ”skyttarna” som betecknade icke adliga tjänstemän och fick årligen 25 mark i lön (troligen förutom mat och husrum). Ett år köpte Rasmus *eet nyt Segell till skudenn* vilket kostade 10 mark vilket i relation till fogdens egen årlön ger en uppfattning om att det var ett tämligen stort segel till en tämligen stor skuta i ärkebiskopens ägo.
- 1559 befallde Fredrik II länsmanen på Gotland Christoffer Huitfedt att låta sammanhugga ett hus, 18 bindningar långt och två lofter högt med sparrbjälkar, krokband, löshult, gafflar, timmer till skiljeväggar och annat tillbehör (KB 310, 394). Huset var en gåva till Hans Spegel som vid denna tid ägde Borgeby. Huset med tillbehör skulle seglas på kungens skepp till Löddeköpinge vid Borgeby i Skåne. Huset var troligen över 20 meter långt och två våningar högt. Av löshulten att döma rörde det sig om timran till ett korsvirkeshus och av krokbanden kan man möjligen sluta sig till att åtminstone ena fasaden har varit utkragad i den andra våningen. Detta hus krävde en stor båt som troligen inte så gärna gick upp i ån utan fick lägga till vid karet för vidare läktring av hustimret in till land. Läktring med pråmar var kanske inte nödvändigt. På kartan över laga skiftet av Löddeköpinge finns vid stranden rakt norr om Lödde Kar en kort brygga som kallas Munkens bro, som pekar mot karet (Metria, Malmö, Löddeköpinge akt 5).
- Svårigheterna i att segla upp i ån finns belagda i sen tid. Under 1800-talet seglade lastskutor upp till Esbjörnssons grosshandel i Löddeköpinge med varor (Svensson 1994. s. 170). På vägen ner för ån gick man till Borgebys tegelbruk och lastade tegel. Med denna last kunde man få vänta i veckor på att få nog med vatten under kölen för att kunna komma ut på öppet vatten igen. Detta i en tid då man troligtvis muddrade segelrännor och dessutom hade ett högre vattenstånd än under medeltiden.

Vattennivån i världshaven har ändrats och ändras genom det skiftande globala klimatet. Omkring år 1000 stod vattnet i Öresund cirka en meter

högre än i dag men sjönk i ett intermittert förlopp fram till 1300-talets mitt (Ödman 1998. s 21 ff.). Kurvan över vattennivåförändringen talar sitt tydliga språk – vid något tillfälle, troligen efter 1100 och definitivt före 1255, blev det stora svårigheter att komma upp med skepp i Kävlingeån och Karet fick byggas.

I senare skeden ser man att kungamakten har velat förbjuda handel på Karet. Detta kan antyda att det byggdes av ärkebiskopen, som saknade en handelsstad på den skånska sidan av Öresund. Vid de skånska medeltida öresundskuststäderna har man byggt liknande anläggningar. Stora kasar ute på djupt vatten har förbundits med land genom en lång brygga. Också i anslutning till Löddekar finns möjligen indikationer på en lång landfast brygga. På lagaskifteskartan över Löddeköpinge från 1836–37 finns som nämnts en markering av en brygga utanför stranden rakt norr om Karet (Löddeköpinge akt 5, Metria, Malmö). Bryggans namn är *Munkens bro* och detta kan ha varit den landfasta delen av en 600 meter lång brygga. Namnet på bryggan kan möjligen associeras till ett kyrkligt ägande. Liknande hamnanläggningar fanns i Helsingborg, Landskrona och Malmö. Bryggorna på dessa platser är alls inte lika långa, utan endast 200–300 meter. Men med ett trängande behov av att skapa en hamn och handelsverksamhet kan borherren på Borgeby ha tvingats till detta bygge.

Kanske har Löddeköpinge förlorat sin potential som handelsort genom den ökande svårigheten att ta sig upp till byn med moderna skutor? Möjligen är strandförskjutningsförloppets ekonomiskt utarmande effekt den grundläggande anledningen till den kungliga donationen av Borgeby.

Med denna utveckling kring Löddekar vill jag peka på att Karet med stor sannolikhet är knutet till ärkebiskopen och därmed Borgeby. Resonemanget ger också ett diskussionsunderlag, i brist på dendrokronologisk datering, gällande under vilken tid det kommit till. Dessutom markerar omnämmandet av karet det första belägg för att ärkebiskopen ägde Borgeby. Donationen måste ha ägt rum före 1241 eftersom relationen mellan kung och ärkebiskop efter denna tidpunkt omöjliggör en vänskapsyttring från någondera sidan. Troligt är dock att den skett under det föregående århundradet och troligast i dess förra hälft då de flesta stora kungliga donationerna gjordes till det nygrundade ärkestiftet. Dokumentation därom saknas dock.

Under 1300-talet framgår i viss mån av källmaterialet att Borgeby var en stor lantgård som försåg Lundagård med viktualier. I ärkebiskop Karls testamente från 1334 testamenteras stallkarlarna var sin häst från stallet i Borgeby. Dessutom ska två av de ihågkomna männen få var sitt plagg från ärkebiskopens kammare på Borgeby. Två funktionärer på Borgeby, Jens Tagesen och Åke fick en halv mark korn vardera och Niels Jyde i Borgeby fick två oxar. Efter Niels Jyde kommer en uppräknig av namn utan beskriven hemvist, och möjligt är att dessa också ska sortera

under Borgeby. De utgörs av Peder Mojesen 2 oxar, Jens Hallandsfar 2 oxar, Mogens Gardner 2 kor, Birte 1 ko, Tore Havresæks, 1 ko samt Ebbe Fisker 1 oxe. En gård som ärkebiskopen köpt i Löddeköpinge testamenterades till Kjeld Jensen *den lille pebling* (I övrigt ihågkoms två tonsurklippare men dessa hade inget med Borgeby att göra.) (DRB 2r. 11).

Av testamentet framgår att hästar och möjligen säd och nötkreatur kan knytas till gården. Av senare handlingar rörande Borgeby ser man att fisk transporterades till Lund för försäljning så även fiskaren Ebbe kan ha sin plats i gårdsbruket (Ingesman 1990 s. 135). I beskrivningar av gården från 1800-talet nämns fiskeläget som var *Holländarehusen* vid denna tid (Gaunt 1977 s. 15). Man ser också i testamentets text att ärkebiskopen har utvidgat ägandet till Löddeköpinge med åtminstone en gård som han själv köpt.

År 1351, den 16 mars, skrev ärkebiskopen ett brev angående en fastighetsaffär och brevet bevittnas av *rectore ecclesie Borby*. Detta kan tyda på att ärkebiskopen vid denna tidpunkt bodde på Borgeby och av denna anledning fick hjälp av kyrkoherden med bevittnandet av brevet. Av uppgiften i det föregående testamentet att ärkebiskopen förvarade en del kläder i sin kammare på Borgeby tyder redan det på att han hade en bostad på gården.

Ytterligare information om Borgeby, kan ärkebiskop Niels testamente från 1379 ge. Också här framstår det som en stor lantgård (DD 4r I:445). Han testamenterade, till sitt eget minne genom mässor i Lundakyrkans kor, *allt vårt gods i Löddeköpinge med allt tilliggande som vi også med retmæssig købs adkomst har ervervet af Her Peder Kyrning, ridder, Peder Spaldener, væbner, og af nonneklostret i Lund*. Ytterligare ska en man med namnet Kotte få en ko, ett pund mjöl och ett pund malt samt två fläskskinkor genom Åke i Borgeby. Slutligen skrivs *til vor efterfølger vort stod (skatt) i Borrby med alle resterande geldsposter*. Testamentet daterades på Hammershus – ärkebiskopens största borg. Mannen med namnet Kotte och likaså Havresäck i det föregående testamentet tillhörde nog inte stiftseliten utan var troligare gårdens trotjänare.

Av detta testamente framgår åter att ärkebiskop Niels ägde Borgeby. Dessutom hade han utökat godset genom köp av Löddeköpinge av bland andra Peder Nielsen Kyrning (k. 1342–1366) som var broder till den förre ärkebiskopen Jacop Nielsen Kyrning (k. 1344, d. 1361) och möjligen barnfödd i Hög. Släkten Kyrning /Thott hade då skrivit sig till Löddeköpinge under två tidigare generationer – Thord Ågesen Thott (k. 1283, d. 1301) och hans son Niels Kyrning (k. 1315 d. 1354 rd). Föreståndaren för nunneklostret var möjligen kusin med Niels Kyrning och hette Ulf Åkesen Thott till Lilla Harrie (k. 1354–1371). Hur Peder

Spaldener (Spoldener) var relaterad till Thott/Kyrning är okänt.

Redan 1350 hade Niels Kyrning donerat gods i Hög till ärkestiftet så att själamässor kunde läsas över honom för evigt (XIV2 LD vet s. 112f., 157 f., 187). Då han dog 1354 tillföll huvudgården i Hög – *capitula curia* – också den ärkestiftet. I senare sammanhang ser man att 7 gårdar i Hög ingick i Borgebygodset och det är troligt att dessa 7 gårdar utgjorde Kyrnings donation. Högs- eller Borgebys- mölla nämns inte i detta sammanhang och hur den kom att läggas till godset är hittills okänt. Först

Fig. 33. Socknar och kyrkor omkring Borgeby.

med Hans Spegels övertagande av godset omkring 1560 finns möllan nämnd i arkivaliskt material i samband med Borgeby. Troligt är dock att möllan tillfördes godset i samband med de övriga Hög-donationerna på 1350-talet. 1800-talets kvarnbyggnader låg samtliga på Stävie sockens sida av ån men utmärkta kvarnlägen finns också på Högs sockens sida. Vanligtvis finns möllor från två byar på var sida om ett lämpligt kvarnfall om vattendraget utgör gräns mellan byar eller socknar.

Borgeby kom från denna tidpunkt att omfatta också hela Löddeköpinge och Löddeköpinge kyrka kom att bli annex under Borgeby. Fram till denna tidpunkt var de båda socknarna helt skilda från varandra som en frälesocken och en ärkebiskoplig socken. Nu blev alla dagsverksbönder på godset och fördes in under kolumnen *geistlige* i jordeböckerna.

Borgebygodset minskade 1400 då ärkebiskop Jacop Gertsen köpte Näsbyholm av Tue Galen (Ingesman 1990 s. 177). I en senare källa från 1410 nämns att Näsbyholm köptes *met Noget Gods i Borreby* (Rep. 5129-30). Köpet innebar att biskopen fick sin fjärde borg. Tidigare hade han Elleholm, Hammershus, Åhus och nu också Näsbyholm. Borgeby räknades inte som borg utan som gård tillsammans med Värpinge och Flyinge (Ingesman 1990). Borgebygodset minskade vid denna affär men Borgeby-likviden måste snart ha lösts in igen eftersom alla senare källor omnämner att alla gårdar i Borgeby ingick i godset.

På samma sätt minskades godset 1410 då Jacop Gertsen gav några gårdar i Borgeby för sina själamässor i Domkyrkan (Chron Episk. Enl Bring s. 7) och 1429 då ärkebiskop Peder Lycke använde gods i Löddeköpinge som likvid vid ett köp av en gård i Mölleberga (Chron Episk enl. Bring. S. 8).

Den 29 mars 1449 undertecknade och daterade ärkebiskop Tue Nielsen två brev på Borgeby och detta visar att han satt här och utförde sitt vardagliga arbete (Rep. 7870, LÄU 3:324).

En av de mera kända episoderna i Borgebys historia är Karl Knutssons härjning 1452. Krigståget var en hämnd för ett liknade tåg som danskarna hade genomfört i trakten av Stäkesholm. Karl Knutssons styrkor samlades i Markaryd varifrån krigsförklaring sändes till den danske kungen. Snart därefter, i början av februari, gick svenskarna över gränsen och samlades i Herrevadskloster i väntan på trupper som försenats i uppmarschen. Därifrån gick man till Helsingborg som härjades med brand eftersom slottsfogden vägrat möta den svenske kungen. Troligen intogs aldrig borgen. Tanken var att därifrån gå över isen till Själland men eftersom isen inte bar gick man söderut till Landskrona som underkastade sig och på så vis undgick skövling. Här satt Karl Knutsson i tre dagar och väntade på ärkebiskop Tuve och de skånska herremännen vilka han bjudit till landsting. Då de inte kom tågade Karl Knutsson vidare söderut och nådde Borgeby den 15 februari. I Karlskrönikan beskrivs händelsen i en kort strof;

Thedden for han tha mz ty
Oc laa j biscopsgorden j borby
Om moranen aarla han theden wende
Gorden oc ther om kring alt brende

Tåget fortsatte till Lund där man gick bet på att storma Lundagård men brände staden. Därefter drog man österut via Dalby som skövlades, Wä brändes liksom Härlöv, Vittskövle och ärkebiskopsgården Gälltofta och vidare till Bäckaskog. Åhus räddades genom en brandskatt. Slutligen brändes Sölvesborg innan hären gick upp till Sverige. Det verkar som om

man framför allt har bränt städer och gårdar och har undvikit belägringar av borgar. En annan åsikt i denna fråga har jag dock framfört vad gäller Härlöv /Lillö där det finns tecken på att Karl Knutsson stormade och brände borgen Lillö. (Ödman 2001). I Lunds ärkebiskopskrönika skrivs att alla ärkebiskopens goda gårdar belägrades och ärkebiskopsgårdarna i Helsingborg, Borgeby, Värpinge och Geltofta brändes så att intet återstod. Enligt krönikan ska den största delen av Skåne och i synnerhet Gärds och Villands härader ska ha bränts. Fiendehären var stor men motståndet i Skåne ska ha varit mycket starkt.

Borgeby var vid denna tid troligen inte försvarat i någon större omfattning och även om så var hade Karl Knutsson haft kraft nog att belägra och inta gården. Han hade med sig en mycket stor här och mobilt artilleri – 20 kärrebössor med pulver och stenar. Detta är första gången som mobilt artilleri finns omnämnt under nordisk medeltid även om det nog förekommit allt sedan 1300-talets mitt. Beskrivningen av hären ger en ide om hur kaotiskt det kan ha sett ut på Borgeby vid Karl Knutssons besök.

Tåget företogs vintertid och detta är förklaringen till att förtruppen bildades av skidlöpare tillsammans med rännebaneret under sankt Örjans fana. Rännebaneret, som också var en lätt och rörlig förtrupp, bestod av en ryttartrupp med lätt skyddsutrustning beväpnad med båge eller armborst och eventuellt kastspjut. Därefter, under sankt Olavs och sankt Eriks fanor, kom skyttebaneret bestående av båg- eller armborstskyttar. Sedan kom kung Karl Knutsson själv med ett garde bestående av 150 män, troligen riddare till häst. Efter honom följde artilleriet vilket var ett nytt inslag i skandinavisk krigsföring. Först kom tjugo kärrebössor och därefter en forä av slädar med ”pulver och stenar” (kulor och krut). Huvudbaneret under jungfru Marias fana följde därefter och här finner vi troligen frälsets riddare med sina väpnare och övriga krigare. De uppges omfatta 23 led vars innebörd är osäker men kan ha uppgått till 500 man. Bakom och på sidorna av denna styrka fanns riddare och väpnare. Efter huvudbaneret kom köpstädernas soldater, vilka uppges vara beridna, tillsammans med allmogeuppbådet. Storleken på denna trupp anges inte men uppges ha varit den i särklass största. Eftertruppen ska ha bestått av 200 riddare och väpnare och enligt krönikören ska hela hären ha bestått av 60 000 man varav 4 000 riddare och väpnare vilket troligen är en rejäl överdrift (Törnquist 1983).

Borgebys utseende vid Karl Knutssons besök är svårt att rekonstruera. Enligt Anders W. Mårtenssons och Sven Rosborns undersökningar ska det äldsta stående huset vara det kvadratiska stenhuset öster om porten. Huset ska ha byggts under 1300-talet eller början av 1400-talet och ganska snart därpå eller samtidigt byggdes portbyggnaden. I denna äldsta del av porthuset finns samma arrangemang som det något yngre, påbyggda porthuset uppvisar med muröppningar för såväl dag- som

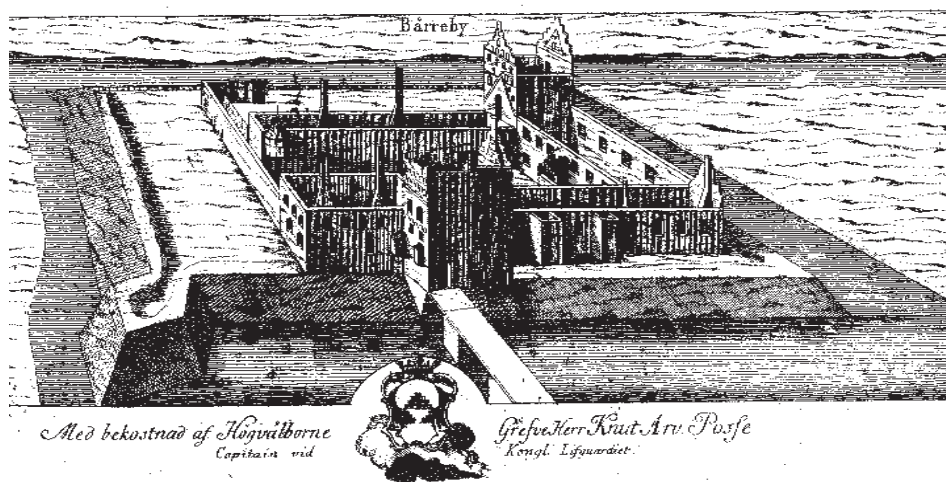

Fig. 34. Under Skånska kriget 1676-1679 brändes Borgeby vilket denna bild av G. Buhrman från 1680 visar. Tryckt av A. Fischer 1756.

nattport. Dessa portar bör ha lett till varsin brygga men det är inte nödvändigt. Vad de däremot visar är att den innanför liggande gården måste ha varit sluten annars vore porttornet helt meningslöst. Så tillsvida gården inte varit i form av en så kallad moated site där vallgraven utgör en gräns och ett visst skydd mot upprorisk allmänhet. Märkligt är dock att man har lagt så stora ansträngningar på att uppföra ett porthus i tre våningar om man inte har haft en mur omkring borgholmen. Den ringmur som påträffats har daterats till 1400-talet, efter Karl Knutsson, utifrån en keramikskärva och en minimal utgrävning. Porthuset signalerar att det är en borg man går in i men som tidigare sagts betraktades Borgeby aldrig som borg av den kyrkliga administrationen, utan alltid som gård.

Den stora byggnad som kan ha stått på gården 1452 är det hypotetiska romanska stenhus som tidigare presenterats. Enligt Anders Reisnerts dateringar av murverket i Börjes torn ska detta kunna ha uppförts under 1300-talet (Rosborn 1988). Dock ej valvet i källaren vilket ska ha slagits omkring 1500. Av de små undersökningar som gjorts på borgen vet vi att det finns kultur- och brandlager över hela dess yta. Det finns spår av bebyggelse norr om kapellet och det finns kullerstensläggningar varhelst man har grävt. Av dessa små undersökningar kan man inte få fram vare sig dispositionen eller funktionen av borgholmens yta. Utifrån de tre beskrivna byggnaderna från tiden före 1452, varav den ena är hypotetisk, och de små markundersökningarna kan man svårligen göra sig en föreställning om hur borgen såg ut då Karl Knutsson kom på besök.

Borgeby 1452–1536

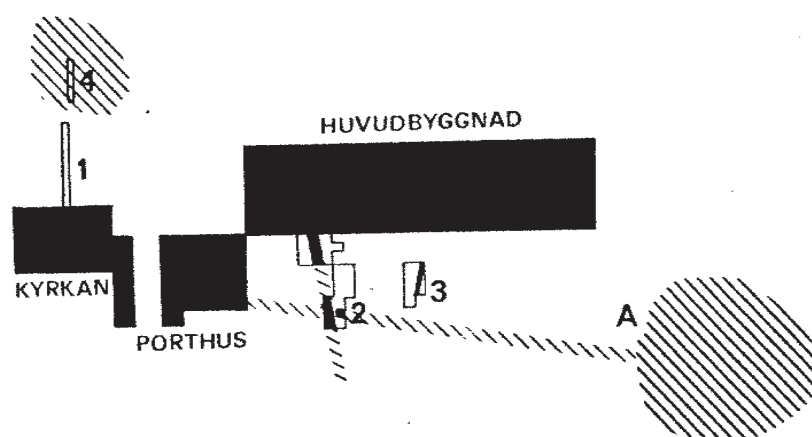
Enligt de tolkningar som gjorts av Mårtensson och Rosborn påbörjades en intensiv återuppbyggnad av gården ganska snart efter förstörelsen. Det förmodade kapellet ska ha byggts på 1450 – 1460-talet men då inget ritningsmaterial eller egentlig rapport över de byggnadsarkeologiska undersökningarna har gått att finna kan denna datering inte kontrolleras

och prövas. Porthuset, som utvidgades såväl åt söder som norr efter 1452, visar klara belägg för en vindbrygga av kontinental typ med en smal nattbrygga och en bred dagbrygga. Bryggornas längd bör ha varit 4,50 meter vilket visar att en vallgrav med minst denna bredd har omgivit gården. Troligen var den dock bredare och en fast bro överbryggade den södra delen av vallgraven så som synes på Buhrmans stick från 1670-talet (fig 34). Den sträckmur vilken syns som ett avtryck i porthusets sydöstra hörn påträffades av Sven Rosborn vid en grävning 1984. Man fann en kraftig grundmur ett tiotal meter från porthushörnet, söder om huvudbyggnaden. I nedgrävningen för grundmuren påträffades den tidigare omtalade keramikkrävan som antogs vara från 1400-talet (Rosborn 1984). Något dokumentationsmaterial över denna utgrävning och utgrävningarna norr om Kapellet har inte stått att finna.

Vid den arkeologiska undersökningen 1993 då schakten mellan Frustugan och Börjes torn grävdes hittades också en grundmur vilken tolkades tillhöra ringmuren.

Enligt den lilla dokumentation vi har finns en antydning att man har omgivit borgen med en fyrkantig ringmur ganska snart efter 1452.

Fig. 35. 1984 års schaktplan. Det större skrafferade området i sydost antogs vara platsen för en äldre byggnad. Ringmuren antogs sträcka sig från porthuset fram till denna förmodade äldre byggnad.

I rät vinkel mot den södra ringmuren finns rester efter en bränd trähusbebyggelse och branden ska enligt Rosborn ha härjat på 1500-talet. Denna brand är inte belagd i det arkivaliska källmaterialet men verkar ha varit tämligen omfattande. Samma brand menade sig Rosborn ha påträffat norr om Kapellet. Denna stora brand kan ha initierat byggandet av Frustugan vilken enligt flera forskares utsago ska vara byggd på 1500-talet. Före eller efter reformationen är osagt.

I den här beskrivna perioden, efter Karl Knutssons besök, nämns Borgeby i skrift först 1470 (Chron.Archiep. Lund Schr min Hist Dan 2:123). Skriften är ärkebiskopskrönikan och det som beskrivs gällande Borgeby är Karl Knutssons härjningar. Det finns inga skrivna belägg för någon byggnadsverksamhet under denna period liksom för hela medeltiden i övrigt.

Fig. 36. Förtagning efter ringmuren i porthusets sydöstra hörn.

Från år 1501 finns en gränslägningshandling mellan Fjellie och Laxmans Åkarp vari gränsen mot Borgeby skrivs vara markerad med *Ärkebiskopstenen* (LÄU 1:29 f). Från samma år finns en mera intressant skrivelse vari sex dannemän vittnar inför tinget att hela Borgebys och Löddeköpings socknar samt sju gårdar i Hög ska vara fria från skatt till kungen (LÄU VI:1). Man finner här det godscomplex som bildades på 1370-talet och som ännu är intakt. Ytterligare en källa utan år har samma uppgift om skattefrihet för Annelöv, Silvåkra socken, Flyinge socken, Hardeberga socken, Råås län, Revinge socken, Hörby län, Löddeköpinge socken, Borgeby socken samt sju gårdar i Hög (DeÆ.D.A IV s. 359). Godsmassan är väl arronderad och det finns inga tecken som tyder på att strögårdar utanför de tre socknarna har ingått i godset.

Från 1518 finns en källa som åter visar att ärkebiskopen bodde på Borgeby. Kämnärsskrivaren Lüder van Freden i Malmö betalade den åttonde juli åtta skilling till Mattes Peerszen för att han körde drottningens präst från Malmö till Lund och vidare till ärkebiskopen i Borgeby (Lüder v. Freden Fol 68). Året därpå bekostade Lüder van Freden ytterligare en resa till Borgeby (Lüder v. Freden Fol 97 v). Denna gång var det, som redan nämnts, biskopen av Roskilde som var på väg hem och därför kördes till Borgeby. Vilket tyder på att hans skuta låg och väntade vid Lödde Kar.

Genom den danska reformationen 1536 togs Borgeby över av

kungen och den sista inblicken i den ärkebiskopliga storgården är en inventering som skedde i samband med övertagandet (opubl pergament Lundagårdssamlingen, Rigsarkivet KvN). Listan är som följer:

46 kor
19 oxar
4 unga oxar
2 tjurar
18 unga oxar, ett år gamla
15 kalvar
52 får
36 lamm
40 svin, små och stora
4 vagnshästar
1 sto
5 föl
8 ston
2 föl, ett år gamla
7 unga föl

4 kokkittlar
1 kittel för en tunna vatten
1 Bijsings kittel
1 becken
1 panna
3 järnlyktor
2 kopparlyktor
4 bylln
1 järnstång
2 spadar
2 weuern
3 plock meste (knivar)
2 jern darmen haxell medn fuit

20 sängar
8 huvudkuddar
4 par lakan
12 bäddöverkast
5 säckar

5 sidor fläsk
1 ko
6 får
1 tunna smör
1 tunna ost
2 pund mjöl
1 pund råg

2 pund malt
 2 kor?
 2 läster tunnor
 1 handduk
 2 gamla bordslakan

Med detta dokument slutar den medeltida ärkebiskopsgården i Borgeby. Godset övertogs 1540 av Jörgen Kock och 1559 fick Hans Spegel gården i förläning av kungen. Förläningsbrevet lyder som följer.

Förläningsbrev för Hans Spegel, kungens kammartjänare och hans fästmö jungfru Katarina van Alefeld, på Borgeby gård by och mölla och Löddeköpinge by i Skåne utan avgifter på livstid. De ska tjäna riket med två rustade hästar och göra räkenskap för alla vrak som strandar i länet dock får de behålla det timmer som strandar till gårdens byggnadsbehov, med sedvanliga bestämmelser angående gods bönder och jaktskogar.

Borgeby på Spegels tid

Vid Spegels försäljning till sin svåger Hans Johansen Lindenow 1589 beskriver Spegel vad försäljningen gäller vilket är bland annat:

*Borgeby mölla som också kallas Högs mölla med sin högste flodmaal....
 Kyrkan och dess tionde och inkom som av Arrilds tid följt med
 Borgeby...
 Borgebys huvudgårdsbyggnad, ladugård och ladugårdsbyggnad.....
 Likaså alla de kopparstycken och järnstycken som finns på vallen....
 Ödejord till en fiskebod i Barsebäcks fiskeläge.....
 Birk och birkrättighet som av Arrilds tid har följt med Borgeby.....*

Kyrkan med dess intäkter hörde till Borgeby men märkligt är att man vid denna tid inte längre kommer att använda den som gravkyrka för herrarna på Borgeby. Man börjar efter Hans Spegels tid att begrava sina döda i Löddeköpinge av en ännu inte utredd anledning.

Borgeby kallas huvudgård men har uppenbarligen varit ordentligt försvarat med kanoner på vallarna. Vilka vallar som åsyftas framgår naturligtvis inte men Buhrmans stick från 1670-talet visar ett vallarrangemang väster om huvudbyggnaden. Enbart denna vall kan inte ha varit nog för att försvara borgen på alla sidor. Kanske kunde den gamla ringvallen vara användbar igen? Ringvallens byggnadsteknik med jord och torv hade nämligen åter blivit modern beroende på artilleriets utveckling. De skånska skansarna från 1500–1600-talen har stora likheter med de vikingatida försvarsverken. Ännu på 1812 års rekognoseringskarta syns ringvallen som en markering mellan kyrkan och gården. Så kanske?

Birket omtalas och detta visar att Borgeby hade en egen jurisdiktion vilket inte är helt ovanligt vid de skånska godsena på denna tid.

Borgebys senare historia är känd genom de herrar som suttit på gården. Ett stort källmaterial finns att tillgå för denna tid men i detta sammanhang slutar berättelsen här. Målet var att försöka belysa Borgebys förhistoriska- och medeltida utveckling för att få ett underlag till en presentation. Även de omgivande delarna av godset bör redovisas i presentationen och av denna anledning följer här en mindre omlandsbeskrivning.

Borgeby by

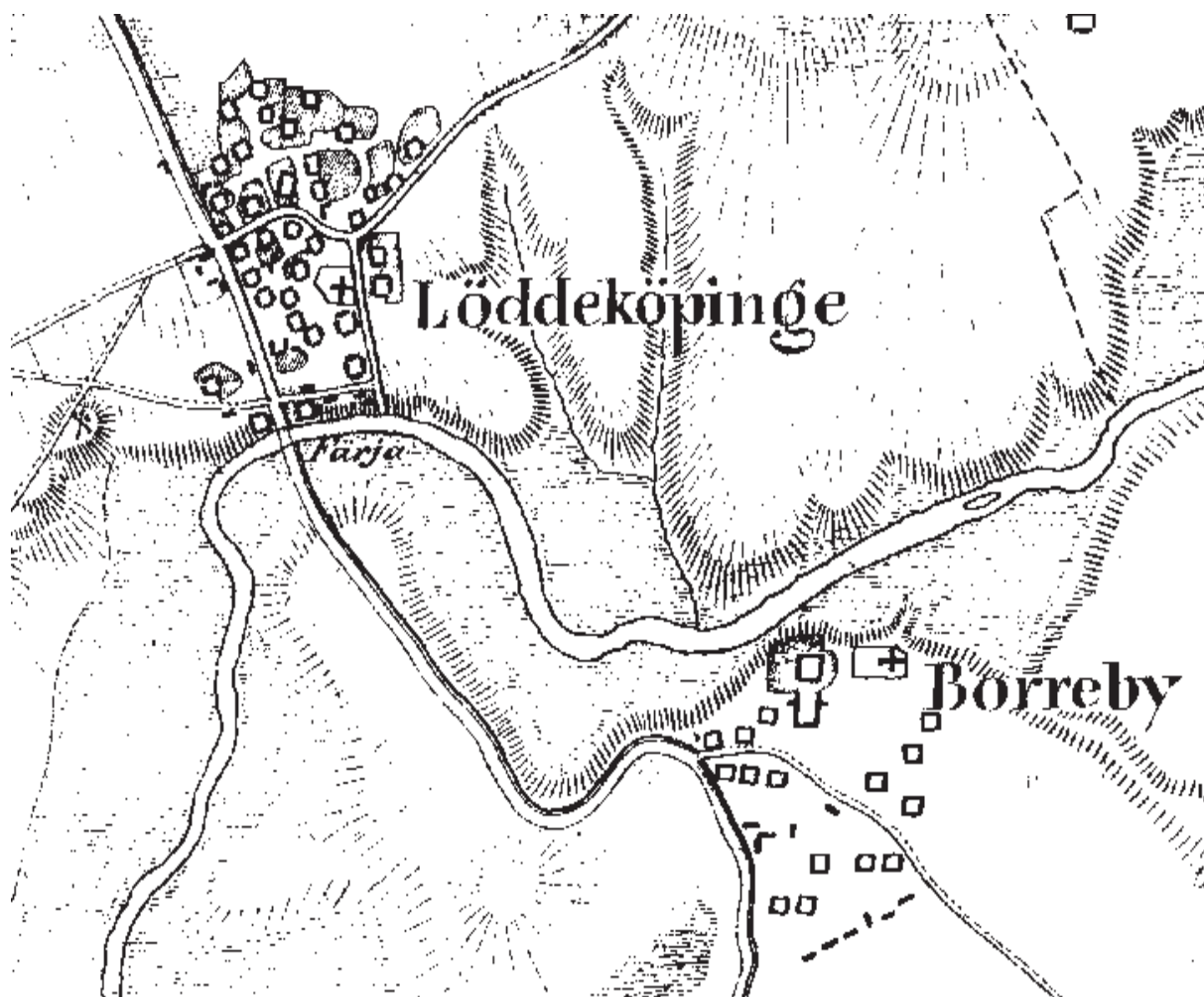
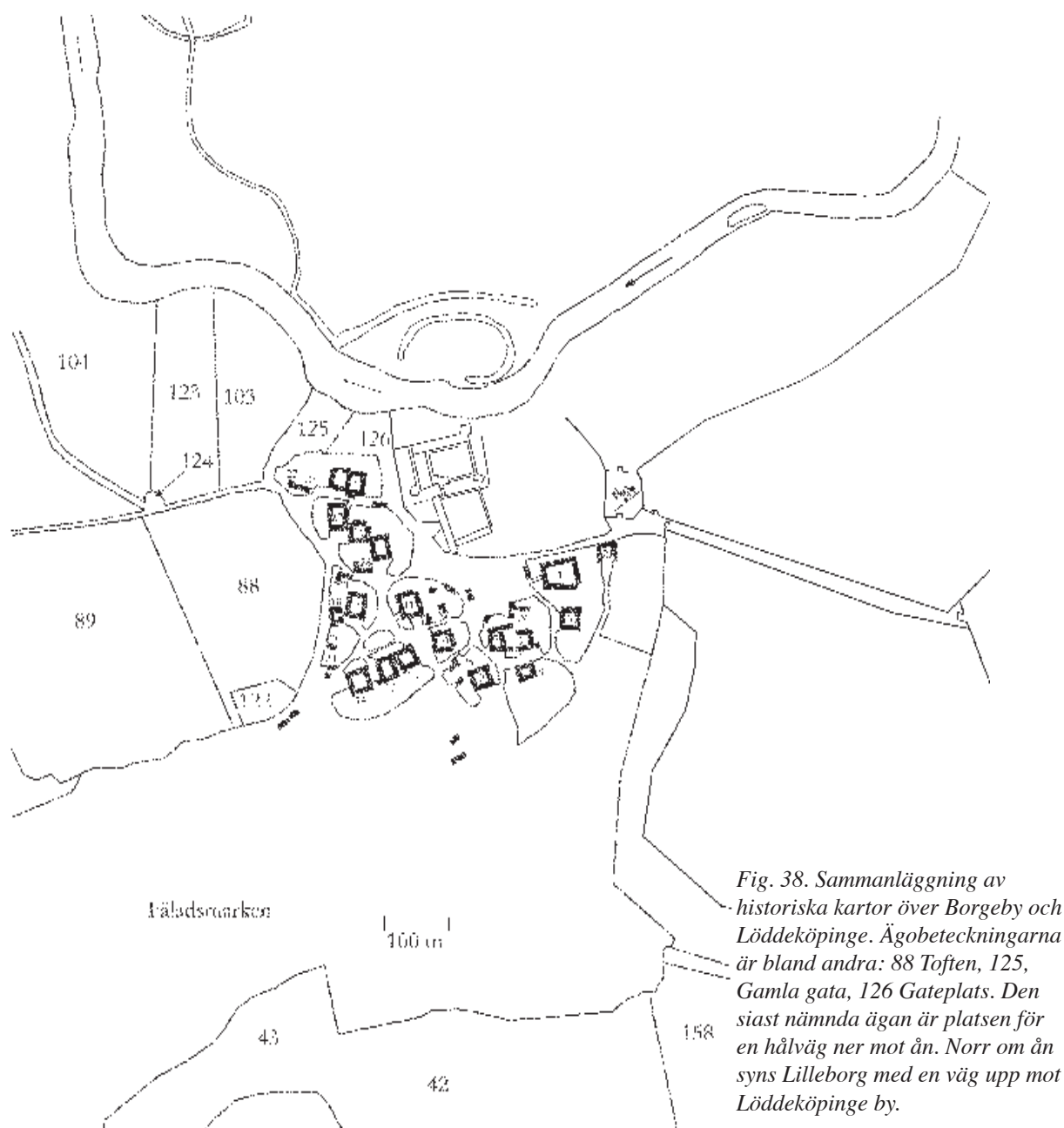

Fig. 37. Rekognosceringskartan från 1812.

I det medeltida källmaterialet har några enstaka gårdar i byn nämnts och det är först i 1600-talets jordeböcker som den samlade volymen gårdar redovisas. Byn var stor med 16 hela hemman 1 2/3-hemman och 4 1/4-hemman (Jb. 1662). Alla fastigheterna var insocknes frälse och tillhörde följaktligen Borgeby gård. På 1560-talet fanns i byn 20 tiondegivare, prästen och klockaren inräknade (LB s. 6). Detta kan innebära att antalet gårdar hade ökat med en på 100 år.

Byn verkar inte på något sätt planerad utan har slumpmässigt brett ut sig söder om borgen. Redan 1103 vet vi att byn fanns, detta utifrån kanikprebendets bildande av tre av byns gårdar men byns storlek känner vi inte från denna tid. På flygbilder över Borgeby kan man skönja ett stort cropmark på platsen för gård nr.11 på kartan av byn år 1781–1783 i samband med storskiftet. Detta cropmark ser ut att markera

grundmurarna till en mycket stor byggnad.. Detta är inte en byggnad som byggts av byns bönder utan av borgherren. Liknande mycket stora byggnader vilka tolkats som magasin har påträffats vid Gurre på Själland och på Vordingborgs borg på Fyn. Skulle detta cropmark markera en byggnad tillhörig borgen får man tänka sig att byn har haft ett läge söder eller väster om byggnaden och att denna ingår i borgområdet. Omedelbart väster om den bebyggda bytomten finns en äga vid namn *Toften* på storskiftesgatan. Detta tyder på ett västligare läge för den tidigmedeltida bytomten En annan möjlighet är att vegetationsspåren visar på grunderna efter en tegelugn. Vid uppförandet av ringmuren, i synnerhet, har man haft ett stort behov av tegel. Angeläget vore att belägga vad spåren i grödan indikerar samt hur stor byn var under medeltiden samt läget för densamma.

Fig. 39. I bildens vedre kant, väster om den T-formade maskinhalle, syns ett cropmark vilket kan indikera en upp till 50 meter lång byggnad .

Byns utsträckning västerut syns väl i det historiska kartmaterialet. Den, invid väg 1136, påträffade grophusbebyggelsen kan dock vara ett tecken på en avsevärt större bosättning än vad kartorna visar. Hela området inom åns bukt mot Löddeköpinge bro är i stort sett oundersökt och möjligheten finns att också här, liksom på nordsidan av ån, finns en boplats från yngre järnålder.

Vid en utgrävning 1983, för maskinhallen söder om borgen, påträffade Riksantikvarieämbetets arkeologer också grophus med vikingatida keramikfynd. På denna plats påträffades också rännöt vilka kan vara gränsmarkeringar. En brunn, murad av tegel, tillhörde troligen de gårdar som syns på de historiska kartorna.

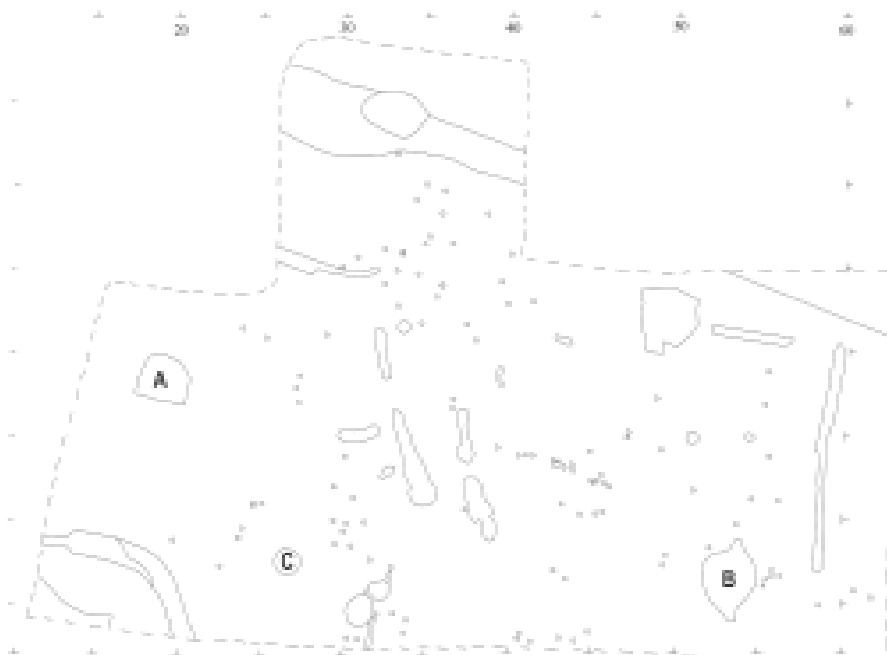

Fig. 40. Plan över utgrävningen som gjordes 1983 på platsen för den T-formade maskinhallen som syns på fig. 39. A och B markerar grophus medan C markerar en tegelmurad brunn

Åövergången har som tidigare sagts kanske varit anledningen till borgetableringen. Hålvägen väster om Borgeby kan möjligen ha sin fortsättning i en väg vilken enligt det historiska källmaterialet har kommit från Löddeköpinge. Vägen gick längs åstranden och sedan i en bukt över *Maderna* inom Löddeköpings *Östra vång* för att sluta vid ån intill *Lilleborgsängen*. Lilleborg beskrevs redan av Brunius på 1850-talet men i dag finns enbart cropmarks som en svag markering av anläggningen. Lilleborgs funktion och datering är okänd men kan ha haft en funktion i samband med bevakningen av åöverfarten. Hålvägen finns markerad på storskifteskartan och har där namnet *Gamla gata* respektive *Gateplats*. Pråmförbindelsen över till Löddeköpinge finns belagd under 1500-talet men när den etablerats är okänt. Vid 1801 års bondeoroligheter uppstod ett mindre uppror i Borgeby (Andersson 1994/2). Hären kallades in för att bevaka pråmen vilken låg på den norra sidan av ån. Trots flera försök lyckades Löddeköpings bönder inte att bemäktiga sig den. En diskussion mellan bondegrupperna på båda sidor av ån ska då ha utspunnit sig om hur Löddeköpings bönder skulle kunna ta sig över ån. Ett förslag var att man skulle försöka vada eftersom vattnet kanske inte är djupare än att detta var genomförbart. Men ingen ger sig i kast med detta. Uppenbarligen fanns då ingen känd plats med vatten så grunt att man kunde vada. Pråmen var fram till 1850-talet den enda möjligheten att ta sig över vattendraget. Dock berättas i folkmun om enklare spänger som användes vid bland annat kyrkobesök (muntl P.U. Hörberg, Hög). I Borgebys Västra vång finns några ägor med namnet *Västanvad* (Borgeby akt 3, Metria Malmö). Vilket vad detta skulle syfta på är okänt. Ett vad över ån kan möjligen ha funnits under 1300–1400-talen då vattennivån i havet var cirka en meter lägre än i dag men var detta vad i så fall skulle ha varit vet man inte.

I den västra vången står också ett tegelbruk att finna i det historiska källmaterialet och som namn på de historiska kartorna (Nilsson 1994). För byggandet av Borgeby bör ett lokalt tegelbruk ha producerat teglet men om det kom från tegelbruket i Väster vång är okänt. Genom en mer omfattande källforskning är det möjligt att man kan finna belägg för tegelbruksverksamhet i socknen. Då det i historisk tid inte finns belägg för någon skog i socknen bör brukets vedtillförsel ha varit ett problem om det var etablerat före 1800-talets begynnande stenkolsimport. Läget vid kusten tyder också på att brukets etablering skulle vara att finna under 1800-talet. Tegelugnarna för borgens byggande bör vara att finna i närheten av byn. Möjligen som sagts i det stora cropmark viket syns på bytomten.

Avslutning

Genom denna historiska genomgång har vi fått en inblick i Borgebys historia. Bitvis är berättelsen hypotetisk och i många fall kommer stora arbeten att krävas för att få fram en mer komplett bild. Vad som inte har behandlats mera ingående är relationen till byarna Löddeköpinge och Hög samt Högs mölla i Stävie socken. Vi vet inte när den kom i Borgebys ägo utan kan bara anta att den ingick i godset redan under medeltiden. Vid granskningen av själva borganläggningen visade det sig att det finns många luckor i vår kunskap. Trots att ett antal arkeologiska undersökningar har gjorts under åren finns ingen samlad bild av utvecklingen. Arkeologin har ofta inte lämnat någon dokumentation efter sig och fyndmaterialet är nästan obefintligt. För att få en klarare bild av Borgeby och dess omland krävs omfattande tvärvetenskapliga undersökningar. Borgeby är en för Skandinavien del högst unik miljö och skulle vara värd en omfattande och kvalificerad forskningsinsats. Denna insats och de planer som gjorts för att lyfta fram Borgeby i en publik presentation redovisas i del 2 av denna skrivning.

Fig. 39. Borgeby vid 1800-talets mitt. Bilden visar Frustugan, Porttornet kKapellet samt längst till vänster en nu riven byggnad. Litografi av F. Richardt.

Litteratur

- Aakjær, Svend 1926–43. Kong Valdemars Jodebog I–III. Köpenhamn.
- Andersen, Harald 1984. Ringborgens alder. *Skalk* 2/84.
- Andrén, Anders 1983. Städer och kungamakt – en studie i Danmarks politiska geografi före 1230. *Scandia*.
- Andersson, Helge 1994. Bondeupproret vid Lödde å. *Ale* 1994/2.
- Bendixen, Kirsten 1967. *Denmarks Money*. Köpenhamn.
- Boldsen, L. J. & Cinthio, H. 1988. The Löddeköpinge Investigation VII. *Meddelanden från LUHM 1987–1988*. Lund.
- Bredsdorff, P. 1973. *Kortlægning og historiske studier*. Köpenhamn.
- Bring, Sven 1793. *Villam Nobilem Borreby et Annexa Bona*. Lund.
- Christensen, C. A. 1998. Roskildekirkens jordegods før år 1200. Fra skibengods til bispegods. *Dansk historisk tidskrift*.
- Engberg, Nils 1993. The Danish Castle before 1250 – Status Symbol or Necessary Defence? *Castella Maris Baltici I*. Ekenäs.
- Flensburg, Peter 1977. *Møntårbogen 1977*. Gentofte.
- Follin, Elias u.å. *Början till skånska herrgårdsegare*. Handskrift. Universitetsbiblioteket. Lund.
- Gaunt, David 1977. I Slottets skugga. Om frälsebönders sociala problem i Borgeby och Löddeköpinge under 1700-talet. *Ale* 1977/2.
- Gravett, Christopher 1994. *Hastings 1066. The fall of Saxon England*. London.
- Guest, Ken & Denise 1996. *Brittish Battles*. Glasgow.
- Holmberg, Rikard 1977. *Den skånska öresundskustens medeltid*. Lund
- Ingesman, Per 1990. Ærkesædets godsadministration i senmiddelalderen. *Skånsk Senmedeltid och Renässans 12*. Lund.
- Jacobsson, Bengt et. al. 1995. *Trelleborgen en av Harald Blåtands danska ringborgar*. Lund.
- Janzen, C. & Olsen, R 1998. *Voldsteder i Danmark. Sjælland og Lolland-Falster*. Herning.
- Jensen, Kurt Villads 12/4 2002. *Skandinaviske og iberiske korstog – før og under korstogstid*. Seminarieföreläsning, Centrum för Danmarksstudier. Höör.
- Kennedy, Hugh 1995. *Crusader Castles*. Cambridge.
- Kenjon, John R. 1991. *Medieval Fortifications*. Leichester.
- Lindqvist, Per – Inge 1976. Marinarkeologi i Öresund. *Ale* 1/76.
- Mårtensson, Anders 1997. Borgeby. *Skalk* 2/97.
- Mårtensson, Anders W. u. å. *Borgeby slott, Borgeby 23:6*. Rapport över byggnadsarkeologisk undersökning 1995-96.
- Nilsson, Birgitta, red. 1994. *Borgeby från forntid till nutid*. Kristianstad.
- Olsen, Rikke Agnete 1992. *Voldsteder i Danmark. Fyn og omkringliggende øer*. Herning.
- Olsen, Rikke Agnete 1996. *Borge i Danmark*. Köpenhamn.
- Olofsson; Christer & Olén, Bengt 1980. *Färlövs kyrka under åtta sekel*.
- Pavon, Martin 15/4 2002. *Söborg*. Konferensföreläsning, danskt borgforskarseminör, Nyborg.

- Reutersvärd, Oskar 1976. *Jätten Finn i Lunds Domkyrka*. Lund.
- Raneke, Jan 1982. *Svenska medeltidsvapen I-III*. Lund
- Rosborn, S & Reisnert, A. 1986. *Borgeby*. Lomma.
- Rosborn, Sven u.å. *Det medeltida Borgeby*. Kulturmiljö Malmö arkiv.
- Rydén, T. & Loven, B. 1995. *Domkyrkan i Lund*. Malmö.
- Samuelsson, Bengt-Åke 1998. *Rapport över arkeologisk undersökning Borgeby gård*. Malmö museer
- Skaarup, Jørgen 1996. Fifty Years' Excavations of the Medieval Castles and Earthworks on the Islands South of Funen, Denmark. *Castella Maris Baltici II*. Nyköping.
- Strömberg, Märta 1961. *Untersuchungen zur jüngeren Eisenzeit in Schonen*. Lund.
- Sundner, Barbro 1995. Byggnadssten i Skåne, *Hikuin* 22. Viborg
- Svanberg, F. & Söderberg, B. 1998. Den vikingatida borgen i Borgeby. Malmö.
- Svanberg, F. & Söderberg, B. 2000. *Porten till Skåne*. Malmö.
- Svanberg, Fredrik 1998. Exclusive Jewellery, Borgeby and Western Scania c. AD 950-1050. *Fornvännen* 93 (1998).
- Törnquist, Leif 1983. *Karl Knutssons fälttåg i Skåne 1452*. Seminarieuppsats i historia vid Stockholms universitet.
- Weeler, Mortimer 1971. *Roman Art and Architecture*. London.
- Yrliid, Inger 1976. *I hopp om det eviga livet*. Lund.
- Ödman, Anders 1996. Borgen i skogen. *Absalon – fädernelandets fader*. Roskilde.
- Ödman, Anders 1998. Öresundsområdet som medeltida krigsskådeplats. *Öresunds strategiske rolle i et historiskt perspektiv*. Lund.
- Ödman, Anders 2001. Norra Åsum, Härlöv och Lillö. Gård, borg och slott. *Föreningen gamla Christianstad. Årsskrift 2001*. Kristianstad.

Källor och förkortningar

Allmän lista enligt DAL.

- Chron. Archiep. L: Chronica Archiepiscoporum lundensium. Köpenhamn 1918-1920.
- DAB: Danske adelige brevkister. Udg. ved A. Thiset. Köpenhamn 1890.
- DAL: Dialekt- och ortnamnsarkivet (tidigare Landsmålsarkivet) i Lund.
- Dalby Kl: Dalby klostrets intäktsbok 1530-1531. Lund 1983.
- DBM: Danmarks breve fra Middelalderen. Köpenhamn 1894-1939.
- DD 1 R: Diplomatarium danicum 1 Række. Köpenhamn 1957-1990.
- DD 2 R: Diplomatarium danicum 2. Række 1-12. Köpenhamn 1938-1960.
- DD 3 R: Diplomatarium danicum 4. Række 1—. Köpenhamn 1984—.
- Decjb(S): Decimantjordeboken 1651 jämte sammandrag. Handskrift i landsarkivet i Lund.
- CS: Cartographia Scanensis. 1930.

- Fort. Geistl.gods: Danske Kancelli. B99. Fortegnelser paa Kronens gejstlige Gods. 1591-92.
- FrdReg: Kong Frederik den Førstes danske Registranter. Köpenhamn 1879.
- GdaD: Gammeldanske diplomer. Köpenhamn 1959-1969.
- GHÅ: Göinge Hembygdsförenings Årsbok 1924—.
- Jb: Jordebok.
- KB: Kancelliets Brevbøger. Köpenhamn 1885—.
- KrSk: Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods. Köpenhamn 1892-1955.
- LB: Lunds stifts landbok. Lund och Köpenhamn 1950-1965.
- LDLV: Lunde Domkapitels gavebøger. Köpenhamn 1884-1889.
- LR: Länsräkenskaper, handskrifter i danska riksarkivet.
- LÄU: Lunds ärkestifts urkundsbok. Lund 1900-1939.
- Mtl: Mantalslängd.
- Necr. L: Necrologium lundense. Weibull, L. Lund 1923.
- OHÅ: Osby Hembygdsförenings Årsbok 1960—.
- Pb: Palteboken (ingår i LB). Lund och Köpenhamn 1953.
- RAP: Otryckta pergamentbrev i svenska riksarkivet.
- Rep: Repertorium diplomataricum. Köpenhamn 1906—
- SD: Svenskt diplomatarium. Stockholm 1829—.
- SDns: Svenskt diplomatarium, nya serien. Stockholm 1875—.
- SHFÅ: Skånes Hembygdsförbunds årsbok. Lund 1932—.
- Test: Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450. Köpenhamn 1901.
- VGHS: Västra Göinge Hembygdsförenings Skriftserie 1952—.
- Æda: De ældste danske Archivregistraturer. Köpenhamn 1854-1910.

